

ke (Snemanje s križa v Pradu v Madridu, Počitek na begu v Egipt v pinakoteki v Monakovem, Objokovanje mrtvega Jezusa v muzeju v Antverpnu itd.) kakor pri Jelovšku. Marsikaj govori tudi za to, da je Jelovškov Marijin obraz inspiriran po van Dycku. Pri šentpeterski sliki pa imamo verjetnost celo delnega naslona na znano van Dyckovo sliko, ki se nahaja v stari pinakoteki v Monakovem. Predstavlja do kolen vidno stoječo Marijo, ki z rokami opira nago, predse gledajoče, na baročnem podstavku stoječe Dete. Od leve spredaj se jima bliža mali Janez Krstnik in kaže Mariji, ki gleda k njemu, trak z napisom »Glejte jaganje božje itd.« Podobnosti z Jelovškovo sliko je več. Podobno kakor pri van Dycku gleda Marija na angela, ki je zavzel Janezovo mesto. Dete se z eno roko oprijemlje Marijine obleke in gleda predse, proti vernikom. Na podoben način kakor tam tudi tu opira Marijina desnica otroka. Podoben pa je tudi Marijin obraz. Le da je pri van Dycku zrelejši in kljub vzvišenosti bližji resničnosti. Jelovšek pa je te osnovne poteze še bolj idealiziral in jih odel z mladostno milino, ki je našemu slovenskemu čustvovanju bližja kakor van Dyckova. Kakor torej vidimo, Jelovšek van Dyckove slike ni kar posnel, ampak jo je porabil

predvsem kot pomoč domišljiji pri lastnem snovanju. Nobenega dvoma ni, da moramo smatrati šentpetersko Marijo za njegovo lastno umetniško zaslugu. Posebno še, če upoštevamo razpoložanje njegovega časa do vprašanja umetniške originalnosti. Saj so se tudi veliki umetniki pogosto posluževali tujih vzorov. Po razpoložanju sodobnosti smemo smatrati to sliko za umetniško popolnoma zrelo novo ustvaritev.

Nedvomno je, da je dobil Jelovšek naročilo, naj narisava Sveto družino. Inspiriran po van Dycku je uzrl v svoji domišljiji Božjo mater, ki se je iz višav spuščala na oltar, da sama izpostavi v češčenje Odršenika sveta, ki je v ti svoji vlogi označen s kroglo, katero ima pod desno nogo, in s križem v desnici. Otrok je še sicer, ki se z levo oprijemlje roba obleke matere, a gospodovalen obenem in dostojen češčenja. Tudi najboljšemu umetniku se redko posreči umetnina, ki bi bila tako prožeta z iskrenim nabožnim duhom, kakor se je tu posrečila Jelovšku.

Najlepša slovenska Madona je danes zopet v oltarju svete Družine v cerkvi sv. Petra v Ljubljani in radi svoje iskrene nabožne vsebine ter radi odlične slikarske umetnosti, ki jo je pričarala na platno, zasluži našo največjo pozornost.

VOLBENK POLŽ,

LJUBLJANSKI VELIKI TRGOVEC, DENARSTVENIK IN ŽUPAN V ZAČETKU 16. STOL.

V L A D I S L A V F A B J A N Č I Č

Vsi nemški viri pišejo ta priimek »Posch«, redkokdaj tudi »Bosch«. Nad hišnimi vrati v Ribji ulici št. 6¹ je v kamenito ploščo vklesan napis »Wolfgang Bosch 1527«. Primož Trubar, ki je v hiši stanoval, pa piše: »V tim 1562. leitu, fem Vlublani vti *Poshoui*

¹ Po ljubljanskih mestnih davčnih knjigah, ki so ohranjene od l. 1600. dalje, so bili lastniki Polževe, danes V. Breznikove hiše, ki ima en vhod iz Stritarjeve ulice (št. 7), drugi pa iz Ribje ulice (št. 6), od konca 16. stoletja do danes naslednji:

L. 1600. do pribl. 1606. *Gregor Komar* (Chomar), l. 1607. do 1612. *Gregorja Komarja dediči* (davke plačal Jakob Donath), l. 1613.—1615. je vpisan zopet Gregor Komar (Comar), v hiši je še vedno gospod Jakob Donath, ki plačuje hišni in lastni obrtni davek. L. 1616.—1618. *Gregorja Komarja dediči*. Hišni davek za l. 1617. je plačal »herr Donat«, za l. 1618. pa pek Wider. L. 1619.—1621. Komarjeva hiša. Hišni davek po letnih 6 gld. je plačeval pek Mihael Wider, obrtnega davka pa isti 40 gld. za 3 leta. L. 1622.—1630. gospoda *Gregorja Komarja dediči*. V hiši je »protpekh« Mihael Wyder, ki ima razen pekarije tudi vinotoč. L. 1623. je n. pr. plačal davek razen za pšenico tudi od 61½ soda vipavca in 4 sodov terana, podobno l. 1624. — L. 1631. gospod *Jurij Khomar* in gospod *Janez Standler*, plačata hišnega davka 8 gld., Mihe Widra vdova pa 15 gld. obrtnega davka. — L. 1632.—1641. pek *Miha Zinser* (od hiše 8 gld., od obrti 15 gld. letno), v hiši je še vedno tudi vdova Katarina Wider, ki plačuje samo še 3 gld. obrtnega davka. — L. 1642. do 1649. *peka Mihe Zinserja dediči* (od hiše po 4 gld., od obrti po 12 gld.). — L. 1649. do 1675. *Dietrich Khimerle* (od hiše po 4 gld., od obrti do 25 gld.), v hiši je od l. 1649. tudi pek Adam

hyshi bil. Sa *Poshouo* hisho pruti vodi od fade ie eniga Messaria hisha, v ti ifti so bile duei deikli, te so vkupe gourile, de fem ieft fmuio drushino is kuhine slishal . . .« (»Catehismus sdveima islagama« iz l. 1575., str. 189. Po V. Oblak, Doneski k historični slovenski

Gregorič. — L. 1676. do 1683. Dietricha Khümerlleja vdova (po 4 gld. hišnega davka), v hiši (l. 1676.) pek Sebastijan Križaj (Chryschej), 6 gld. od obrti, pozneje (l. 1684.) medičar Janez Robida (9 gld. od obrti). — L. 1684. do 1686. Ane Khümerle dediči (4 gld. od hiše), notri gospod *Leopold Krt* (Khördt), najbrž isti, ki je bil pozneje (od l. 1702./03.—1704./05.) *mestni sodnik*; obrtnega davka je Krt plačeval po 10 gld. — L. 1687. do 1722. *Jakob Pivec* (ime se piše prvotno Piuiz, pozneje pa Wiuiz), plačuje od hiše še vedno po 4 gld. — L. 1722. do 1749. *Martin Smrekar* (Smreckher), »löbl. Landschaft ingrosist alda«. — Od l. 1749. do 1800. je vpisan v davčnih knjigah kot lastnik obojnega prava doktor *Janez Gregor Smrekar*, Martinov sin, kot je ugotovil dr. R. Andrejka v »Trgovski zgodovini Spitalske ulice«, s. 7. Dejansko je dr. Janez Gregor Smrekar umrl vsaj že l. 1771. in je nato bivala v hiši njegova sestra Marija Terezija Schmid, vdova po pivovarnarju Janezu Juriju Schmidu, ustanovitelju poznejše Perlesove pivovarne v današnji Prešernovi ulici. — Od 10. okt. 1800. do 24. aprila 1801. je kot lastnica *hiše, ki je tedaj nosila številko 265*, vpisana v mestni davčni knjigi *Marija Terezija Schmid*, nato pa 23. junija 1815. pek *Matija Perme in žena Jožefa*, ki je po moževi smrti sama lastnica do 28. marca 1816. *Hiša je od l. 1805. do 1876. imela številko 268*. — Od l. 1816. pa do 25. febr. 1820. sta vpisana kot lastnika *Tomaž Obrekar in Anton Perme*, nato pa do l. 1858. samo poslednji, ki je poleg pekarnarstva in

dialektologiji. LMS 1891., str. 138.). »Poshoua hisha« se lahko čita kot Poševa in Poževa,² Kidrič (Ogrodje za biografijo Primoža Truberja, str. 254.) pa transkribira v »Polževo hišo« v domnevi, da imamo opraviti s slovenskim priimkom. Njemu sledimo tudi mi s pripombo, da je slovenskost priimka sicer verjetna, ne pa dokazana.

Od kod izvirajo ljubljanski Poschi ali, recimo, Polži, je vprašanje, ki ga ta razprava ne bo rešila.

Na pogodbi od 5. marca 1305., s katero proda »Aeschwin von Treuen« Maerchleinu z Bleda eno hubo v Gorjah in dve v »Widozlawitschu« (= Vodešicah), je med pričami naveden »Niclau der Posch« (Schumi, Archiv II, s. 259.).

Valvasor (VIII. knjiga, s. 774.) pravi, da je v župniji Mošnjah okoli leta 1399. župnikoval *Geyseker Posch*. Med jezuitskimi rektorji v Ljubljani (VIII., s. 713.) pa navaja za leti 1679. in 1681. *p. Jurija Poscha, štajerca*.

Prva ohranjena listina o ljubljanskih Polžih je iz leta 1436. Listina št. 381 z datumom 3. maja 1436., ki jo je objavil Fr. Komatar (Das Schloßarchiv in Auersperg; MMVK, 1907.), pove, da sta Tomaž in Jera Kramer v Trebnjem zastavila svojo žitno desetino, ki sta jo imela od Herbarta Turjaškega v trebanjski župniji, vsega skupaj na 15 hubah, »častitljivemu, modremu *Ostermanu Poschu, meščanu v Ljubljani*, in njegovi ženi Elizabeti (Elspett) za 70 dobrih goldinarjev«. Na listini so pečati Herbarta Turjaškega, Jurija Kozjakarja in Janeza Awerja (»des Awer«). Posch se imenuje tudi »Osterman der Posch«.

Isti Osterman Posch se l. 1453. omenja kot imetnik desetine v okolici Brezovice pri Ljubljani. V istem

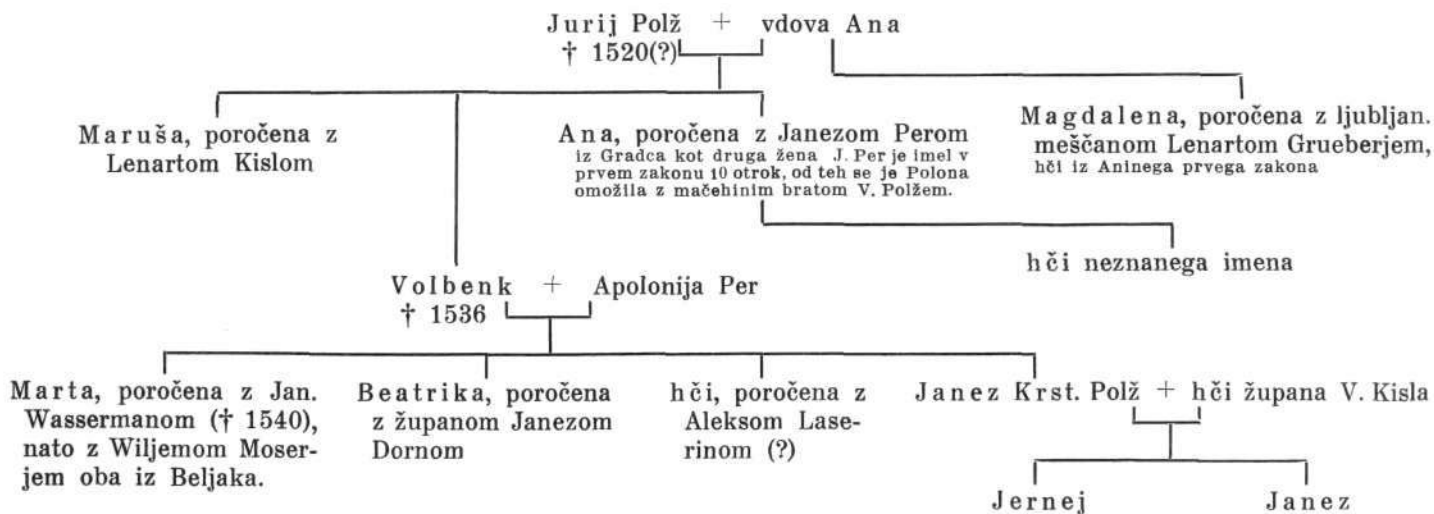
viru (Der Luegger »alt Lehenbuch« vom Jahre 1453. Iz vicedomskega arhiva v Ljubljani objavil Avgust Dimitz. MMV 1866., s. 250. in 252.) zadenemo na *ljubljska meščana Melhiorja Poscha* (in njegovo ženo Uršulo) ter *Baltazarja Poscha*, ki so jima bile podeljene desetine v okolišu Brezovice, v Dragomlju in v Železnikih. Istotam se bere o Uršuli kot imetnici »dolnjega kopališča pri samostanu pod sv. Nikolajem« v Ljubljani. Kopališče je bilo »sedaj prodano kapitlju v Ljubljani in to kopališče dobi poslej vsakokratni dekan«.

Melhior Posch se devet let pozneje (25. maja 1462.) omenja kot ljubljanski *mestni sodnik*,³ ko je skupaj z meščanom Hermanom Edlingerjem pritisnil svoj pečat na pogodbo, s katero je ljubljanski meščan Matevž Guppa zamenjal s komturjem nemškega viteškega reda Konradom Hölzelom in njegovim samostanom »svojo njivo in skedenj v Gradišču pred mestom Ljubljano ob cesti proti Vrhniki, ki je bila nekoč last rajnkega Spenglawitza, kjer je prej stala pristava, in za en travnik«. (Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien, I. 1887., I. zvezek, kos 2080.)

Močno verjetno je, da so ti Polži bili sorodniki in eden med njimi morda ded poznejšega župana Volbenka. Je pa to le dopustna domneva. *Gotovo* pa je, da je bilo B. Polževemu *očetu* ime *Jurij* in da je tudi bil ljubljanski meščan.

Jurij Polž je bil v službi pri grofu Viljemu Turjaškemu. Poročil se je z bogato ljubljansko vdovo Ano, ki mu je prinesla v zakon hišo, zemljo, veliko blaga in gotovine ter hčer Magdaleno, ki se je poročila z vplivnim meščanom Lenartom Grueberjem, večletnim

RODOVNIK ŽUPANA VOLBENKA POLŽA

žitne trgovine imel tudi gostilno. — Sledil mu je *sin Anton Perme*, ki je do svoje smrti l. 1879. vodil znamenito gostilno, katere prostori so imeli okna v Špitalsko in Ribjo ulico. *Hiša je z l. 1877. dobila št. 7, Špitalska ulica*. — L. 1879. do 1881. njegova vdova *Perme Marija*, od l. 1881. do 1910. pa hči *Frančiška por. Ravnihar*. — Po potresu je le-ta hišo v Špitalski ulici podrila in zgradila tam novo trinadstropno hišo, sedaj št. 7 v Stritarjevi ulici, dočim je del v Ribji ulici ostal. — L. 1910. do 1921. *Pozemkova banka v Pragi*, od l. 1921. do 1926. *Slovenska banka*, nato do l. 1928. *Venčeslav Breznik* in *Oskar Fritsch*. Prvi je

poslej edini lastnik. — Zgodovino te hiše v 19. in 20. stol. glej v že navedeni dr. Andrejkovi razpravi.

² Ze iz prednjega besedila se vidi, da je Trubar rabil »sh« ne samo za soglasnik »ž«, ampak tudi za »š«. Na str. 202. (Trubar, Oblak s. 138) piše n. pr. »vprashaite«, »v nashih deshelah«, »prishle«, »nad Lashkim«, »Meshnari« itd. Primerjaj »Catechismus« iz l. 1551., kjer piše Trubar: »safhlufhill«, »nafhiga«, »poredi flosfheni«, »fhibkefhi« in pa »mosh prute suy fheni derfhati...« Tu mu je »fh« služil za označbo obeh soglasnikov.

³ Valvasor za to leto napačno navaja kot mestnega sodnika Vida Pasinellija.

članom mestnega notranjega sveta. Z ženinim denarjem je Jurij kupčeval in si pridobil za tedanje razmere ogromno premoženje. Ljudje so govorili, da je imel pravcat kneževski zaklad. Kot ljubljanski meščan in velik trgovec je kupčeval z najrazličnejšim blagom. Imel je tudi največji vinotoč v Ljubljani. Pečal se je z menjavo denarja in s posojanjem na trgovsko blago. Stal je v kupčijskih zvezah z idrijskim rudnikom in zalagal z denarjem kupee živega srebra.

Jurijeva hči Maruša je bila poročena z meščanom Lenartom Kislom, verjetno sorodnikom znamenitega Vida Khisla, poznejšega večkratnega ljubljanskega mestnega sodnika in župana.⁴

Jurijeva hči Ana se je l. 1518. omožila na očetov ukaz z graškim meščanom Janezom Perom, vdovcem z desetimi živimi otroki, izmed katerih se je hči Apolonija poročila z Aninim bratom Volbenkom Polžem. Mlajša Ana je tako postala svojemu bratu tako rekoč tašča. V ta čudni zakon jo je po njenem zatrjevanju prisilil brat z bodalom v roki. Za poroko je Jurij volil tej hčeri 1000 dukatov dote. Jurij je umrl najbrž leta 1520.

Njegov sin Volbenk je nasledil vse mogočno očetovo premoženje. Za to nasledstvo je povedla proti njemu sestra Ana Per pravdo pred ljubljanskim mestnim sodiščem, ki je trajala celih 10 let. Volbenk, ki je znal dobro nemško in laško, je, zdi se, še razširil očetovo podjetje. Trgoval je z Reko (kupoval je olje od Peregrina Ferarja), Trstom, Beljakom, prodajal živino na Laško, kupčeval s Florentinci, kupoval menice od inozemskih trgovcev in jih izterjaval v Ljubljani (na pr. od Zuan Marie Bonicellija, ki je bil dolžan Angležu Robertu Bransituru za *sukno*). Igral je vlogo bankirja s trgovci iz Italije, posojal na obresti denar Ljubljčanom, n. pr. lastnikoma ljubljanske steklarne, Doleniku in Cataniju, lekarnarju, ter jima dobavljal pepeliko.⁵ Trgoval je s solitrom, ki ga je izvažal tudi na Hrvaško, z oljem je zalagal Novo mesto, imel je faktorja v Slovenski marki.

L. 1526. je kupil na javni dražbi domec Alojzija Cazana na »odprtem trgu« za 50 ren. gld. Kje je ležala očetova hiša, za katero se je tožaril z bratrancem (Vetter) Petrom Polžem, ni gotovo. Hišo v Špitalski ulici je zidal, oz. prizidaval Volbenk P. l. 1524.

Umrl je Volbenk Polž v drugi polovici l. 1536. Z ženo Apolonijo sta zapustila tri ali štiri hčere in enega sina. Beatriko, ki ji je dal oče za poroko 750 dukatov, mati pa poleg draguljev, nakita itd. 225 dukatov, je poročil poznejši ljubljanski sodnik in župan Janez Dorn,⁶ Marto, ki je dobila 1000 renskih gld. dote, beljaški trgovec Janez Wasserman, po njegovi smrti,

⁴ Vid Khisl je bil sodnik v letih 1527./28. in 1528./29. (Valvasor in po njem Klun za ti dve leti napačno navajata Jošta Gwynnerja in Mihaela Spitziga) *ter morda* še leta 1530./31., župan pa *morda* v letih 1533./34., 1534./35. in 1542./43., *gotovo* pa leta 1537./38., 1540./41., 1541./42., 1543./44., 1545./46. ter 1546./47. Vid Khisl je umrl 20. januarja 1547. l.

⁵ Ta steklarna, ki je obratovala v mestnem obzidju, je prišla l. 1529. na kant. Kupila sta jo družabnika Vid Khisl in Janez Weilhamer (župan l. 1536./37., 1538./39. in *morda* 1539./40.).

⁶ Dorn je bil sodnik *morda* že l. 1542./43., vsekakor pa l. 1543./44., 1545./46. in 1546./47., župan pa l. 1548./49., 1550./51. in 1551./52. Kot sicer so tudi tu Valvasorjevi in Klunovi podatki deloma netočni.

konec l. 1540., pa Beljačan Viljem Moser, tretjo hčer pa menda Ljubljčan Aleks Laserin.

Volbenkov sin in naslednik Janez Krstnik je bil ob očetovi smrti maloleten. V Ljubljani je imel domačega učitelja, nato so ga skrbniki poslali, da se izuči laščine in laških manir, najbrž v Videm. Poročil se je Janez Krstnik s hčerjo župana Vida Kisla in postal s tem svak znamenitega Janeza Kisla s Fužin. Bil je večkrat v mestnem svetu, do župana ali sodnika pa se navzlic bogastvu in svaštvu ni povzpел. Umrl je Janez Krstnik okoli l. 1560.

Jernej in Janez Polž, o katerima govore sodni zapisniki, se zdi, da sta bila njegova sinova. Oba, ali eden teh je bil morda lastnik hiše v Ribji ulici, ko je l. 1562. prebival v njej Primož Trubar.

DOKUMENTACIJA

Volbenk Polž.

Valvasor (XI, 701) in po njem Klun trdita, da je bil Volbenk Polž (Wolfgang Posch) ljubljanski župan l. 1520. ter 1522. Za leto 1520. (prav za prav od julija 1520. do julija 1521.) je verjetnost tolikšna, da je podobna gotovosti. Na drugem mestu (XI, 593) navaja namreč Valvasor, da so na deželnem zboru l. 1521. izvolili kranjski deželani odbor iz vseh stanov, ki naj se pogaja s cesarjem Karlom V. o zahtevah deželnega zbora. V tem odboru so poleg imenoma naštetih višjih duhovnikov in plemičev še 4 zastopniki mest, in sicer: *Volbenk Polž, župan ljubljanski* (Wolfgang Posch, Burgermeister zu Laibach), Jurij Kuhelj (Jörg Kuchl) in Jurij Dovič z Reke ter Janez Schumpel iz Novega mesta.

Domnevo, da je bil Volbenk Polž župan za leto 1520./21., posredno potrjuje tudi ljubljanski mestni sodni zapisnik za l. 1521. Navada je namreč bila, da se je v seznamu na seji navzočih beležil za tisto leto izvoljenim županom in sodnikom najprej *odstopivši* župan (in sodnik), potem pa drugi notranji svetniki. Včasih je mestni pisar pred ime vsakega svetnika zapisal celo zapovrstno številko in je te številke celo *popravljal*, če se je zmotil (n. pr. na dan sv. Jakoba 25. jul. 1548., fol. 53). Na prvem mestnem zboru (Stat Rechten), ki je zabeležen v sodnem zapisniku za leto 1521., v petek 1. okt. je prezenčna lista v temle redu: Vodi veliko sejo (Statrecht) *sodnik* Pankracij Lustaller, slede *prisedniki* notranjega sveta: župan Janez Standinat, *Volbenk Polž*, Peter Reicher, Janez Tischler, Jurij (Jörg) Thuehscherer, Jakob Nusser, Jörg Gering, Peter Lassar.⁷

Zmotna pa je Valvasorjeva in Klunova trditev, da bi bil V. Polž župan tudi za l. 1522. (t. j. od začetka julija 1522. do začetka julija 1523.). Župan je tedaj

⁷ (*Priimki so pisani z malo začetnico.*) Enak je razpored na drugem Stat Rechten, v petek 18. okt. 1521. (f. 7). Na seji v petek 25. okt. 1521. pa slede po vrsti: sodnik Pankrac Lustaller; prisedniki notr. sveta: Janez Standinat, župan, Anthonin Lantheri, Peter Reicher (po Valv. bil sodnik prejšnje leto), Wolfgang Posch, Janez Tischler itd. — Enako 17. jan. 1522. (petek, fol. 30), 24. jan. 1522. (fol. 34), fol. 38, petek 31. jan. 1522.; fol. 48, v petek 23. maja 1522.: 1. Župan Standinat, 2. sodnik Lustaller, 3. Anthonin Lanthery, 4. W. Posch, 5. Hans Tischler itd. (To so vse prezenčne liste iz poslovnega leta 1521./22.) Dokaz torej ni absoluten.

bil Antonin de Lantheri, sodnik pa Krištof Braun (in ne Pankracij Lustaller). Prezenčna lista z dne 6. marca (petek) 1523. je taka (fol. 67): »Anthonin de Lantheri Burgermaister, Cristoff Braun Richter, Hanns Standinat (odstopivši župan!), Wolfgang Posch, Pangraz Lustaller, Hanns Tischler, Jorg Scherer, Leonhart Slatenschikh, Jorg Gering, Seferin Hoff, Wolfgang Rieger, Andre Geliencz,⁸ Walthasar Riemer, Mathes Slegl, Thoman Behaim, Jobst Gwinner, Andre Dolenikh, Marx Stettner, Leonhart Hochstetter, Michel Vnger, Hans Schmid, Andre Gnediz, Andre Posar, Hans Gleich, Jorg Serter, Andre Dornfogt, Gregor Sorez,⁹ Lucas Wolff, Hanns Peutler.«

Dokaz, ki je podan s to prezenčno listo, potrjujejo tudi vse ostale v zadevni dobi, t. j. od začetka julija 1522. do začetka julija 1523. Polž v letu 1522./23. ni bil župan, pač pa notranji svetnik, in sicer eden najveljavnejših.

O Polžu in njegovi rodbini govore mestni sejni zapisniki morda največ od vseh županov — imel je več dolgotrajnih tožb — in je dokumentacija o njem ena najpopolnejših. Upoštevati je seveda treba, kot pri vseh drugih, da so te navedbe iz *pravd* sicer popolnoma zanesljive, ker so javno izrečene in so jih toženi in priče vedno lahko izpodbijali, da pa so v toliki enostranske, ker ne zajamejo celega človeka, marveč prvenstveno njegove slabe lastnosti, za katere je pač tožen. S to pripombo naj v *kratkem izvlečku* navedem glavne Volbenkove pravde in siceršne važnejše omembe Volbenka, kolikor jih je v ohranjenih sodnih zapisnikih.

L. 1521. Volbenk in njegov bratranec (Vetter) Peter Polž se pravdata za hišo Volbenkovega rajnkega očeta (Jurija Polža), ki jo ima sedaj v rokah Peter. Volbenk javlja, da je izgubil sodno lastniško izpričevalo, ki ga je bil dobil njegov oče od mesta, predlaga pa prepis listine iz roke prejšnjega mestnega pisarja Vida Kolenca (Veit Golenez).

Petek, 18. okt. 1521., fol. 7. V tožbi Sigmunda Lambergerja proti Maruši, ženi Lenarta Kisla, za dolžnih 45 funtov vinarjev 20 soldov zastopa Marušo njen brat Volbenk Polž.

Isti datum, fol. 8. V. Polž poziva, naj se vsi tisti, ki imajo (dolžna) pisma s podpisom ali pečatom njegovega očeta, rajn. Jurija Polža (Jergen Poschen), zglasijo pri njem, da jih izplača. (Po tem je soditi, da je Jurij Polž nedavno umrl, najbrž l. 1520. ali v prvi polovici l. 1521.)

L. 1522. V letu 1522./23. je Wolfgang Posch notranji svetnik (fol. 67 itd.).

L. 1523. Poned., 23. febr. 1523., fol. 65. V. P. toži (pri razpravi navzočega) Peregrina (Pelgrim) Ferarja za 39 dukatov, za katere je ta bil obsojen že pred mestnim sodiščem na Reki, pa jih doslej ni plačal. Na V.-ovo zahtevo se F.-u zasežejo 4 tovari olja, dokler se zadeva ne razčisti.

⁸ Na fol. 89, petek, 11. marca 1524., se to ime piše »Andre Gallieniz«, na fol. 100, petek, 16. sept. 1524., pa »Anndre Goleniz«. Mestni sodnik z imenom Koliencz se omenja že l. 1301. in 1307. (centralni arhiv nemškega viteškega reda na Dunaju, I. del, kos 811).

⁹ Ta priimek, ki se v početku stalno piše kot Sorez (t. j. Zorec), se pozneje pri isti rodovini in celo pri istih osebah izpreminja v: Schoritz, Schorz in celo Scharz (torej Šare).

Sreda, 4. marca 1523., fol. 67. V. Polž terja Janeza Senusa¹⁰ iz Beljaka in njegove brate za dolg 206 ren. goldinarjev.

V poslovnem letu 1523./24. ni V. Polža na nobenem seznamu navzočih mestnih svetnikov.

L. 1524. Petek, 29. jan., fol. 81. Sklene se za naslednji dan sklicati častljivo občino (ain Ersame gemain) in se z njo posvetovati, kdo naj se pošlje na zbor, ki ga je knežja svetlost sklicala na Dunaj zastran izdelave policijskega reda (»der policeyhalben«). Kot prvi odposlanec je takoj izvoljen V. Polž, o drugem pa se bo govorilo jutri (na zboru srenje). — Sklene se pisati tudi (drugim) mestom, če hočejo koga izbrati v ta namen poleg (zastopnika) svobodnega mesta (Ljubljane). — O shodu gmajne ni zapisa.

V. P. pa najbrž ni odšel takoj na Dunaj, marveč je bil vsaj še ves februar v Ljubljani. V petek, 12. febr. 1524., se je v njegovi »prisotnosti« razpravljalo o njegovem sporu s Petrom P., ki se je pritožil (na vice-doma in) na knežjo svetlost.

Petek, 26. febr., fol. 87. V. Polž izjavlja: Pred kratkim je bila prebrana prizivna sodba med njim in njegovim bratranec Petrom P., proti kateri je P. P. zopet apeliral na Kn. Sv. Ker pa *sodniku* po hvalni navadi mestnega sodišča *še ni bila plačana pristojbina*¹¹ (ki mu gre), polaga on s svoje strani 80 soldov.

Isti dan. — V. Polž se pritoži zastran stranišča (ain Secret), ki ga je Jeronim Wiser brez njegovega znanja postavil na ulici med njunima hišama in ki je odprto in neobzidano. To stori zato, da bo mogel ob svojem času nastopiti, kot je prav. Izda se mu sodno potrdilo o prijavi. —

V. P. toži po svojem zastopniku (Verdinglich) Petra P. za 32 ren. gld., ki jih je ta izročil bosim redovnikom v Ljubljani (»den Parfuessen Bruedern hie Zu laibach«), dalje za 25 in za 13 ren. gld., ki jih je Peter Polž dolžan, kakor stoji v oporoki tožilčevega očeta Jurija P. —

V. P. je zaprosil, (da bi se mu) za zidavo *njegove hiše*, ki jo hoče kriti z *opeko*, (dovolilo vzeti) 6 hrastov iz mestnega gozda. Se mu odgovori: »če bi se dalo njemu, bi drugi tudi hoteli imeti, tako bi bil gozd upustošen (verödt)«.

Petek, 1. apr., fol. 91. V. P. in tovariši, ki se pečajo s *trgovino z volmi*, so se pritožili proti temu, da jim v nasprotju s starim običajem, v *Gorici* pobirajo štiridesetino (»wider alt herkhumen ain quarentes Zu Gorz beschwart«) in prosijo za svet. Prav tako so se pritožili proti tukajšnjemu dacarju (»Aufschlager«),

¹⁰ En Senus, po imenu Krištof, je bil tudi v Ljubljani. Ta je v petek, 6. marca 1523., »odprl« svojo hišo Sebastijanu Sleglu (fol. 68). 22. jan. 1529. je Matija Seenus, kr. davkar v Trbižu (k. Einnehmer an der Tarvis) prodal za 1000 gld. svojo in brata Krištofa hišo v Ljubljani na Novem trgu blizu lontožka kralju (K.) Ferdinandu. (Regeste drž. nam. arhiva v Gradcu, M. H. V. 1865., s. 19). — Nobena hiša in nobeno zemljišče se ni moglo prepisati na drugega lastnika, ako ni vélika seja mestnega sveta (Stadtrecthen) tega izrecno dovolila. Magistrat je javno pozval vse upnike, da priglasijo svoje terjatve do hiše ali zemljišča. Dokler prodajni objekt ni bil popolnoma razbremenjen, se »otvoritev« hiše ali zemljišča (Grundaufschlagen) ni dovolila.

¹¹ Sodnik se je plačeval iz pristojbin, ker posebne plače ni imel.

da jim noče popustiti (sc. pri obdavčenju) vsakega desetega vola. — Stvar se predloži kn. Svetlosti.

Po prednjem bi se dalo sklepati, da je bil Polž v odposlanstvu na Dunaju samo v marcu l. 1524. To pa skoro ni možno, saj je rabil toliko za pot tja in nazaj. Verjetneje je, da sploh ni osebno vložil pritožbe za stran kupčevanja z volmi, marveč, da je to storil po svojem pravnem zastopniku. V začetku maja pa se je bržkone že vrnil z Dunaja.

6. maja, fol. 94. V. P. je z županom Lantherijem in več svetniki izvoljen v odbor, ki je po velikem požaru 3. maja l. 1524., ki je upepelil Novi trg z deželno zbornico in orožarno (*glej Dimitz*, II. del, s. 289.), določeval stražarino (Wacht Steuer) in red pri postavljanju nočnih požarnih straž.

Petek, 13. maja, fol. 95. Na tožbo Petra (!) Polža proti (odvetniku) Štefanu Poschingerju, ki je dokazoval, da mu je Polž tudi za to leto obljubil hišo (sc. da sme v njej stanovati), se sklene: Poschinger mora v treh tednih izprazniti hišo, Volbenk Polž pa mu bo plačal 3 renske gld.

L. 1525. Petek, 28. marca, fol. 108. Maruša, žena Lenarta Kysla, noče privoliti v *otvoritev* hiše, ki jo je prodal Peter Polž Klemenu Kranerju. Upa, da ima kot naravna dedična (als ain naturlicher Erb) pravico do tega.

Petek, 18. avg., fol. 117., ter 27. okt., fol. 119. V. P. je bil dal zaseči Petru Polžu neko skrinjico, v kateri so bili najbrž spisi, denarne vrednosti itd. rajnkega Jurija Polža, 27. okt. bi se morala vršiti o tem razprava, Peter P. pa se ji je ognil (odšel je menda iz Ljubljane). Zato izjavlja V. P., da zahteva odškodnino za škodo, ki mu jo je prizadejal.

L. 1526. Petek, 13. apr., fol. 121. V. P. poroča, da je njegov sel (pač sodnijski sluga) zasačil njegovega bratranca Petra P. v Spitalu (na Koroškem). P. P. je od njega sprejel poziv na sodišče, »Citation«, nato pa zopet stekel proč in poziva ni hotel obdržati. Spitalčani niso hoteli slu izdati potrdila o tem. Prosi, da se to zabeleži v sodnih spisih...

Dus, fol. 122. V. P. zahteva, da mu Lenart Kysl odstopi svoj vrt. Če je P. Kislu kaj dolžan, mu plača v gotovini ali pa položi toliko denarja pri sodišču.

Petek, 4. maja, fol. 125. Na spis, ki ga je poslal Monstorffer, glavar v Ortenburgu,¹² v zadevi Petra P. proti Volbenku P., se določi razprava na 14. dan po izročitvi odgovora...

Torek, 24. jul., fol. 128. Na javni dražbi pod predstvom župana Pankracija Lustallerja, s prisledniki Joštom Gwinnerjem, mestnim sodnikom, Janezom Standinatom, Jurijem Sertterjem, Antoninom de Lantherijem in Lovrencem Prewalderjem ter Marxom Stettnerjem, Jakobom Nusserjem, Vidom Kyslom in Bolfenkom Satlerjem, se je vršila javna dražba domca (Hoffstatt) rajnkega Alojza Cazana (Aluis Cazan), ležečega na odprtem trgu (am offnen Plaz) med domcem Anthonina (sc. de Lantherija) in Urbana Schneiderja. Domec je izdražil kot najvišji ponudnik V. Polž za 50 renskih gld., ki jih je takoj plačal v gotovini in izročil denar županu. Iz te vsote se izplača 18 ogrskih gld. Juriju Sertterju, ki mu jih je bil rajnki Aluis Cazan še dolžan za hišo.

¹² Valvasor X, 323.: Hanns Manndörffer, Anwalt zu Ortenburg.

Steklarna v mestnem obzidju.

L. 1528. Petek, 24. jan., fol. 28. Meščan V. P. toži ljubljanskega meščana Andreja Dolenika¹³ in lekarnarja Zoana Francesca Catanija (Zoann Franciscus Chathanio) za plačilo treh dolžnih pisem iz 1526. in 1527. leta v skupnem znesku 335 dukatov. Prejem tega denarja sta družabnika potrdila s svojima pečatoma in podpisoma... Dolenik in Catanio osporavata veljavnost dolžnih pisem, češ da se njihova vsebina ne ujema z laškimi izvorniki, ki jih je prevedel na nemško sam V. P., prepisal pa mestni pisar. — Toženca je sodišče obsodilo, da morata dolg plačati v 14 dneh.

Petek, 13. marca, fol. 42. V. P. je hotel pognati oba družabnika, Dolenika in Catanija, na boben, sodišče pa ni ugodilo njegovi zahtevi. Medtem je Dolenik zbolel. Na novi razpravi je V. P. trdil, da sta se Catanio in Dolenik v dolžnem pismu za 200 dukatov obvezala, da mu bosta za ta znesek dobavila iz svoje steklarne, ki jo imata v mestnem zidu, dobrih šip. (»Aus dem glaßoffen, darin sy yez in dem Statt Zwingger arbeitsen Souil gueter glasscheyben Zugeben, vnd Zuezeustellen, wie dan dasselb Ir schreiben vermag.«.) Peč (za izdelovanje stekla) pa se jima je razpočila in je delo počivalo. Ker pa zdaj v njej zopet delata (»So ist doch solhr offen vntz dar Zerprochen, vnd der Arbeit In Vn Vbung gewest. Dieweil sy aber yez darin arbeitsen...«), zato zahteva P., da mu vsaj sedaj iz nje dasta dobrih šip za 200 dukatov. — Dolžnika sta se zagovarjala kot prej z napačnim Polževim prevodom dolžnih pisem iz laščine v nemščino.

Medtem je Andrej Dolenik umrl.

Torek, 28. apr., fol. 52. Zglasijo se Dolenikovi upniki z naslednjimi zahtevami:

Krištof Purgstaller zahteva 400 ren. gld. z letnimi obrestmi 40 gld. (»erung Jahrlich dauon Zu raychen«);

Vid Khysl, mestni sodnik (»der Zeit Statrichter«),¹⁴ 90 dukatov za *svinec*, ki sta ga skupaj s svojim družabnikom Janezom Weilhaimerjem na menico dobavila iz *Benetk* Doleniku in Franciscu Cataniju;

Janez Fux 50 dukatov 48 kr.;

Dolenikova hči Sofija 100 dukatov ter vrt in njivo kot dediščino po njeni materi Afri (Affra), prejšnji Dolenikovi ženi;

Katarina, žena meščana *Lovrenca Neustetterja*, kot dedična po svoji materi *Magdaleni* in v smislu oporoke *Jakoba Goldschmida*, zahteva klet in domec (*Hoffstatt*) v ulici za *Luke Schererja* hišo;

Tomaž Mazola 52 dukatov kot ostanek meničnega posojila *Andreju Doleniku*;

V. Polž 346 dukatov za posojilo v gotovini in za vrtni pepel (*Wayd aschen*);

Piero Sonardo, ljubljanski meščan, 8 dukatov 12 kr.

Krištof Purgstaller zahteva zase Dolenikovo hišo in klet na trgu (»haus vnd kheller hie am Plaz gelegen«) fol. 54.

¹³ Andrej Dolenik je bil zabeležen v letih 1521./22. (fol. 30), 1522./23. (fol. 67), 1523./24. (fol. 86) kot zunanji svetnik.

¹⁴ Valvasor in Klun napačno navajata za l. 1527./28. kot mestnega sodnika Jošta Gwynerja.

L. 1529. Petek, 8. jan., fol. 71. Zglasi se še cela vrsta Dolenikovih in Catanijevih upnikov (Catanio je medtem tudi umrl):

Zlatar *Severin Hoff* (2 gld. 8 kr.), *Jakob Nusser* (4 duk. 15 kr.), *Jan. Weylhaimer* (150 duk. 10 kr.), *Lenart Grueber* (500 gld.), *Neža Faygl* (25 dukatov), *V. Polž* razen prve prijave še 19 duk. 10 kr. za *pepel*, ki ga je dal Doleniku in Cataniju, *Jurij Spennndl* plačilo za 18 košev apna (khorb khallich), *Luka Weydinger*, (sukno) strižec, 24 »patzen« plačila za striženje, Dolenikov bratranec *Matevž Dolenik* 6 dukatov zaslužka, kovač *Matevž Strauß* (plačilo za) 4 železne cevi, ki jih je napravil za Dolenikovo in Catanijevo steklarno, *Anton, steklar*, 19 duk. 40 šilingov, ki mu jih je Catanio ostal dolžan na plači, *Jakob Pozurell* 27 »patzen« za les, ki ga je dal obema za steklarno (glaßoffen), *Simon Khokheriuniz* 6 duk. 36 kr. za vrvi, *Mihael Khursner* 2 gld. 36 kr. za delo, *Suanmaria* (de Bonicelli) 900 strešnikov (daziegl), ki jih je dal Doleniku, *Jurij Vogl* 11 ren. gld., *Catanijeva vdova Jera* doto po ženitnem pismu.

Petek, 15. jan., fol. 75. *Peter Reindl* prijavlja račun v znesku 7 duk. po 80 krajcarjev, *Miklavž pl. Thurn* pa zahteva 40 dukatov, ki jih je namesto Catanija plačal *Volbenku Polžu za zastavljen pas* (Polž je torej posojal tudi na dragocenosti).

Poned., 25. jan., fol. 92. Na P. tožbo odgovarjajo Dolenikovi jerobi in hči Zofija, da je bil pepel, ki ga je dal Polž, slab. Ker pa delo ni smelo počivati, so porabili tak pepel, kakršnega jim je dal. Ko je bil izdelek gotov, ga je Polž grajal in ga ni maral sprejeti. Povrh je zaračunal ubogim tožencem za pepel, ki je njega stal kvečjemu po 6 duk. »ain Meiller«, kar 28 dukatov. Zato so se pritožili na kralja... Sploh pa je P. zakrivil, da je njim, revežem, zasegla gosposka v *Benetkah* denar. Catanio je Polža svoj čas tožil v svojem in Dolenikovem imenu za 350 dukatov škode, v katero ju je pripravil.

P. vztraja pri svoji zahtevi, sklicujoč se na formalnosti. Na njihova izvajanja bo odgovarjal še le, ko ga bodo predpisno tožili. Zdaj pa hoče imeti svoj v gotovini posojeni denar. Kar govore jerobi, je besedičenje (»plosse wortte«).

Fol. 99. Med drugimi upniki se še enkrat pojavi steklar *Anton* (Anthoni Glasmacher) z zahtevo, da se mu izplača 19 dukatov 40 kr. »njegovoga plačila za zvesto delo« pri Doleniku in Cataniju. Pogleda naj se v računske in registrirne knjige in naj se izplača po tem, kar je v njih zabeleženo.

Sodba (fol. 101—102). — Dolenikova in Catanijeva zapuščina se razdeli po tej vrsti:

Izplačajo se zaslužki in mezde (Lidlon), v kolikor se utemelje z zadostnimi dokazi.

Zadovolji se Dolenikova hči iz prvega zakona Zofija. Nato sledi Dolenikova vdova *Margareta* itd.

Ker je bila *lekarna, ki jo je Catanio zapustil, ustanovljena z deželskim denarjem* (ymb einer Ersamen Landschafft gelt erzeugt, vnd Auffgericht), naj se blago in predmeti iz te lekarne ali pa denar, ki se zanje dobi, izročé deželi za odbitek dolga...

Steklarna pride na kant: Ker sta tožena oba nedeljivo ustanovila steklarno z njenimi predpraviciami (»Glasoffen sambt desselben Freyhaiten«) in jo spravila s posojili več tožilcev do uspešnega obrača (zu fordesamer Arbeit gebracht), naj se le-ta po dražbe-

nem pravu javno proda in iz izkupička izplačajo tožniki, kakor sledi: 1. tisti, ki so delali pri steklarni za plačo, 2. *menice Vida Kisla in Janeza Weilheimerja* in drugih strank, če menice ustrezajo meničnemu pravu.

Kar potem še ostane denarja od prodane steklarne, se takoj deli na dva dela. Iz enega se izplača Catanijeva vdova *Jera*, v kolikor ne bi zadostovala druga Catanijeva zapuščina v obgradju (Burgfried), z drugim delom pa poravnajo popolnoma ali sorazmerno Dolenikovi upniki.

O Polževih zahtevah se bo razpravljalo še le, ko bo rešen sodni spor med njim ter Dolenikom in Catanijem.

Lenart Grueber pa naj napravi točen račun s skrbniki, ker imajo drug do drugega terjatve. Kdor ostane zahtevnik po takem obračunu, naj se plača s *polhovimi kožami*.

Druge Polževe pravde in spori.

L. 1528. Petek, 29. jan., fol. 29. V. Polž in njegovi družabniki (»mit verwonnten geselschaftern«) tožijo *Aldraga iz Trsta* in mu dajo zaseči blago...

Poned., 27. jan., fol. 30. V. P. se omenja med upniki *Janeza Maylingerja*, ki je bil v Ljubljani zaprt, mučen, postavljen k sramotnemu stebru in zaznamovan od rablja. Po Maylingerju je ostal samo konj in nekaj kož.

Petek, 31. jan., fol. 32. V. P. predlaga zadolžnico *Janeza Gortschacherja*, meščana iz Beljaka, z dne 10. dec. 1525. Za dolg je jamčil tudi *Marx Stettner* »s svojimi družabniki tu v Ljubljani«. Zahteva, da plača *Stettner* svoj delež po jamstvu.

Petek, 8. marca, fol. 41. Iz poročila šempetrskih cerkvenih ključarjev *Lovrnca Prewalderja* in *Bernarda Ryemerja* izhaja, da je umrlega torbarja *Matka* (Madkho peytler) za dolg šempetrski župni cerkvi tožil že V. P., ko je bil *cerkveni ključar* (*Zechmaister*).

9. okt., fol. 65. Za iztoženje beljaškega meščana *Janeza Gortschacherja* in drugih dolžnikov na *Koroškem* postavi V. P. za svojega odvetnika (*Procurator*) *Štefana Poschingerja*, v kar sodišče privoli.

Petek, 13. nov., fol. 69. »*Nota*. (Moji) gospodje, župan, sodnik in svet skupaj s štiriindvajsetaki, ki se jih je zbralo precejšnje število, so sklenili:

Ker je V. P. kot *zastopnik Florentincev* oškodoval mestno skladišče,¹⁵ pa se navzlic prisegi, ki jo je prisegel slavnemu mestu, in navzlic grožnji z globo tisoč ogrskih goldinarjev,¹⁶ ni prišel poslušno (pred sodišče), se bo za tako neubogljivost in prestopok z njim resno ravnalo.«

L. 1529. Poned., 8. marca, fol. 113. Na seji, ki se je je udeležilo poleg župana *Viljema Praunspergerja* in sodnika *Vida Kysla*¹⁷ še 15 notranjih in zunanjih svetnikov, so razpravljali z V. Polžem o njegovih spo-

¹⁵ Najbrž blaga, ki ga je hotel izvoziti skozi Ljubljano v Florenco, ni dal shraniti v mestnem skladišču, kakor je moral storiti vsak trgovec po mestni svoboščini od 4. avgusta l. 1513.

¹⁶ Ogrski goldinar je kot tudi dukat veljal 80 krajcarjev, renski goldinar pa samo 60 kr.

¹⁷ Valvasor in po njem *Klun* navajata za to leto docela napačno kot župana *Primoža Huebmana* in sodnika *Mihaela Spitziga*.

rih s sl. mestom. »Prigovarjali so mu prijateljsko in zlepa, naj radovoljno plača 25 dukatov za mestno zidavo¹⁸ (Zu gemainer Statt paw), kot je svoj čas sam ponudil, se pokori mestu (In gem. Statt gehorsam begeben') ter prihrani sebi in sl. mestu dalji nemir in stroške. Z njim da se bo ravnalo kot s prijateljem in sosedom, da se mu ne bo kaj pritoževati«. Polž pa se ni hotel ukloniti, marveč se je pritožil proti odločitvi, da se ne sme do rešitve spora udeleževati mestnih sej. Na ta odklonilni odgovor so gospodje sporočili Polžu, da ostanejo pri prvotnem sklepu. Ker pa se tiče zadeva vsega mesta, jo hočejo predložiti častiti srenji.

Petek, 4. jun., fol. 118. V. P. toži ljublj. meščana Janeza Marijo Bonclja (Suan Maria Bonitzelli) za 190 duk., ki jih je le-ta ostal dolžan Angležu Robertu Bransituru (»dem Ruberto Bransitur Engellender«). Bransitur je izterjavo dolžnega pisma izročil Polžu.

Petek, 16. jul., fol. 120. Na tretjem naroku je Swan Maria ugovarjal tej terjatvi, češ da je z Angležem v sporu, ker sukno, ki mu ga je dobavil Anglež, ni dobro trgovsko blago (»dan er der Engellender Ine nit mit guetter Khauffmanswar alls er Ime Zuegesagt, der tuecher versehen«). Škode ni dolžan trpeti on, Boncelj... Polž je to vedel in ne bi smel prevzeti ali kupiti dolžnega pisma... Angležev služabnik, od katerega je P. odkupil dolžno pismo, je bil tu tri ali štiri tedne, pa ni Bonicellija nič posebno terjal za plačilo, čeprav je rok že davno zapadel. Vedel je pač, v kakšno škodo je bil pripravljen s suknom.

Ko je Polž vztrajal pri svoji zahtevi, je Bonicelli ponudil, da mu plača s kožami, kakor je plačal Angležu. Polž pa je lakonično odvrnil, da dolžno pismo ne govori o kožah, marveč o gotovini (fol. 121). Končno je toženec ugovarjal, da mu povabilo na sodišče ni bilo dostavljeno podnevi (bey scheynender Sun«), kakor to zahteva mestni običaj, marveč je mladi mestni sel prišel ob eni ponoči k njegovim služabnikom in sporočil zadevo. — Polž je odgovoril, da ga je dal pravilno klicati. Naj se pošlje po mestnega sodnika in sla (ki bosta to potrdila). Sicer pa toženec sam priznava, da je bil doma...

Fol. 128., dus. *Francisco Lyon* javlja, da je na dopis V. Polža izplačal *Jakobu de Vizenta* 128 duk. in nekaj krajcarjev, toda Jeronim Schwarz, tuk. meščan, mu kot imetnik premoženja pok. Volbenka Schazerja te vsote noče priznati v njegovem obračunu s tukajšnjimi družabniki... V. Polž tu igra vlogo bankirja.

Ana Per toži brata Volbenka Polža.

L. 1528. Torek, 6. okt. 1528., fol. 60—64. »Tega dne je prišel (pred mestno sodišče) plemeniti, visokoučeni doktor Jurij Cecian, sicer Kuepecher imenovan, kot pooblaščenec Ane, zak. žene graškega meščana Janeza Pera in zakonske sestre Volbenka Polža, čigar pooblastilo se je javno prebralo... Toži V. Polža, njegova zak. brata, da se je po smrti njunega očeta Jurija Polža, ne da bi napravil kak inventar, polastil njene dediščine po očetu, ki jo ceni na 20.000 ogrskih goldinarjev.

Dalje ga toži gospa za dediščino po materi v višini nadaljnjih 20.000 ogrskih gld. Oba zneska zahteva z obrestmi vred.

¹⁸ Tedaj so utrjevali mestno zidovje.

V. P. ji je dolžan (na menico) 500 ogr. gld. Od tega se je obvezal plačevati ji vsako leto na dan sv. Tomaža v Ptuju po 25 ogr. gld. Tega pa nikoli ni storil, ne v Ptuju, ne na sv. Tomaža dan ji ni dal nobenega denarja. Gospa zahteva te obresti od 1518.¹⁹ leta do danes.

Ženitno pismo, ki ga je dobila od svojega moža, je dala spraviti bratu. Ko je to ženitno pismo rabila za mestno sodišče v Gradcu, kjer številni upniki tožijo njenega moža, in dvakrat pisala bratu ponje, ji ta pisma ni hotel poslati. Primorana je bila, da pride sama v Ljubljano, pa ni na noben način mogla pripraviti brata do tega, da bi ji izročil ženitno pismo. Ne da bi kaj opravila, je morala odjezditi (verreytten) nazaj v Gradec. Za plačilo slu, za svoj trud, potovanje, živež in zamudo časa trpi škodo preko 100 dukatov.

(Za vse navedene pritožbe prosi za pravico.)

V. Polž se je branil na vse kriplje. V začetku se je skrival za formalnostmi. Med drugim je poudarjal, da stoji v pozivnici ime »doctor Jorg Khuepecher«, v pooblastilu pa »doctor Jorg Cecian«. To sta dva različna priimka in zato Polž ni dolžan odgovarjati. Perovkin advokat je nato izjavil, da se pooblastilo ne nanaša na priimek, marveč na osebo. Ta oseba pa je samo on, »kajti on uporabljaja oba priimka, namreč Cecian po latinsko in Kuepecher po nemško« (»dan er gewalts-trager geprauchet sich payder Zuenamen, nemlich Cecian in Latein, vnd kuepecher in teutsch«). Sodišče je zavrnilo vsa Polževa izmikanja.

Nato je dal dr. Cecian prečitati omenjeno Polževo dolžno pismo od četrtega po sv. Tomažu l. 1518., glaseče se na 500 dukatov z letnimi obrestmi po 25 dukatov. P. pa je predložil pismeni obračun s sestro, od torka po četrti nedelji v postu l. 1526., v katerem se ugotavlja, da sta se brat in sestra prijateljsko poravnala vpričo njenega moža Janeza Pera, ki se je na obračun podpisal in pritisnil svoj pečat, ter da je Ana dobila celo več kot ji pa gre.

Ana je pobijala veljavnost obračuna, češ da jo je brat pripravil v privolitev samo z obljubo, da ji podari 52 dukatov. Zdaj pa niti obresti ni plačal. P. je odgovoril, da ji je to darilo obljubil za popolnoma drugo stvar. Sestra pa ni držala besede, zato je odvezan tudi on. — Sodišče je dalo prav Volbenku. Ana se pritoži na vicedoma.

Dalje izjavlja P., da ji je poslal ženitno pismo v Gradec po svojem lastnem slu in na svoje stroške. Predlaga o tem Anino potrdilo od sobote po Vnebovzetju l. 1524.

Ana Per: Ko je brez uspeha morala odjezditi iz Ljubljane in se je vrnila domov v Gradec, je P. nepričakovano poslal pismo njenim in moževim sovražnikom, da so ga mogli prebrati in pripraviti vse, da ga bodo lahko osporavali. To ji je prizadelo veliko škodo.

Drugi narok je bil v petek, 8. jan. 1528., tretji 14 dni pozneje (fol. 80—83).

Polž se je zagovarjal takole: Sestra ga toži, da si je prisvojil očetovo in materino premoženje v vrednosti 30.000²⁰ ogrskih goldinarjev. To ga zelo čudi, »kajti polno jih je, ki dobro vedo, da njuna rajnka oče in mati nikoli nista bila premožna.« Pa tudi če

¹⁹ To leto se je menda omožila s Perom. To leto je najbrž tudi umrl oče Jurij, najkasneje pa l. 1520.

bi bilo res, kar trdi, nima sestra nobene pravice več do dediščine, ker je potrdila, da je odpravljena.

Perovka: »... Znano je, da je njun pokojni oče bil odličen in ugleden meščan ljubljanski, da je imel znatno kupčijo z različnim trgovskim blagom, da je točil raznovrstna vina, da je spečal več vina kakor vse mesto v enem letu. Vodil je tudi pomembno trgovino z menjavo denarja, s katero svoj čas ni baš malo zaslužil. Včasih je hkrati menjal po 3 ali 4 tisoč goldinarjev, in vse to z dobrim, gotovim dobičkom. Posojal je tudi na trgovsko blago, zato je za njim ostalo mnogo velikih posojil za izterjavo. Vse to si je pri lastil njen brat. Oče je imel velik promet tudi z rudnikom v Idriji in s tistimi, ki so kupovali srebro,²¹ kot Mosauer, Phluegl in Neuman; te je tudi založil z denarjem, s 4, 6 ali 10.000 goldinarji. Iz tega se sme pač sklepati, da je oče zapustil zelo veliko gotovine v zlatu in kovancih.« (»So ist wissentlich, das Ir payder Vatter seliger ein trefflicher ansehlicher burger alhie gewest ein mercklichen Gwerb mit allerlay khauffmansguetern gefuert allerlay wein ausgeschennkht, mer weins verhandlt alls die gantz Stott ein Jar thuen mogen. Er hab auch ein trefflichen wexl handl gehabt, damit sein tag nicht wenig gewunen, auff ain mall ein 3000, oder 4000 gldn Zu wexln gehabt, vnd das alles mit gueten beraytten gewynn, Er hat auch auff khauffmansguetter furgelihen, derhalben groß vnd vill schulden so man Ime Zuthuen belieben hintter sein verlassen, der sich Ir

²⁰ Svoj prvotni zahtevek je torej znižala za 10.000 ogr. gld.

²¹ Pač živo srebro.

brueder aller vnderstanden. So hat auch Ir vatter mit den Gwerkhenn In ydria derselben Zeytt, vnd die so den Sylberkhauff gehabt, alls Mosauer, phluegl vnd Neuman, nit ein klain wexl gehabt, Sy auch mit geltt etwo mit vier sex oder 10 M gldn verlegt, daraus woll vernomen werden mag, das Ir payder vatter, ein Merckhlich groß parschofft In gold vnd muntz gehabt nit verthan hinder sich verlossen.«)

Glede materinega premoženja pa pravi tožilka: »Jurij Polž je bil v službi²² pri rajnkem gospodu Viljemu Turjaškemu in je poročil vdovo v Ljubljani, katere prejšnji mož je svojčas bil našel zaklad in veliko denarja. Vdovi, obeh strank materi, je ostala hiša in dvor, gotovina, dragulji, zemlja, premičnine, trgovsko blago po splošni sodbi do (vrednosti) 10 tisoč goldinarjev. Njun oče je nato (s tem) kupčeval in pridobil veliko premoženje, iz česar (je nastala) splošna govorica, da njiju obeh oče ni zapustil samo 20 ali 30 tisoč goldinarjev, temveč 40.000 gld., da, pravijo celo, da je zapustil knežji zaktad (ein Fursten Schatz).« Očetovo in materino premoženje se je pomešalo. Brat si je vse prisvojil in ni nikoli hotel napraviti inventarja. Na ta način je pač primorana, da ga toži za svoj delež. Naj P. poda pošten in verodostojen inventar. In če se izkaže, da je dediščina manjša, celo samo 10.000 ali 6000 gld., si bosta pa to delila, toda na enaka dela. Ako inventarja ni, naj pa resnično prisego izpove, koliko je prejel skupne dediščine.

²² »das Jorg posch bey hern Wilhelm von Aursperg seligen diener gewest«. Izraz »Diener« ne pomeni — v mestnih zapisnikih — baš najnižjega služabnika, marveč pogosto tudi oskrbnika, pomočnika itd.

(Dalje prih.)

„MARIJINE TOPLICE“ V LJUBLJANI

ALBERT SIČ

Med prve kopališke naprave v Ljubljani smemo pač šteti »Marijine toplice«, ki so nekaj stale na koncu sedanjega Grudnovega nabrežja, nekako nasproti vrtu, ležečega južno poleg enonadstropne hiše (last ge. Albe Stojkovič, roj. Košir) št. 23. — Toplice so bile nastanjene v pritličnem poslopju. Na južnozahodni strani dvorišča tega poslopja je stala mala šupa, na skrajnem južnem koncu pa vodna črpalka, ki je segala prav v Ljubljanico. (Glej skrajno desno leseno barako na spodnji sliki.)

Glavno poslopje je bilo po sredi, od vhoda v poslopje, v smeri proti jugu, z ozkim koridorom razdeljeno na dva enaka dela. Vsak teh del pa je bil zopet razdeljen na male celice — kabine, opremljene s kopalnimi banjami. Vseh kabin je bilo dvanajst. Deset jih je imelo lesene, dve pa kamnite banje, izklesane vsaka iz enega samega kosa sivega kraškega marmorja. Med omenjenimi desetimi kabinami sta bili dve večji, ki sta imeli vsaka po dve banji. Ti dve sta bili namenjeni zakoncem, ki pa so se morali kot taki iz moralnih ozirov legitimirati, sicer bi ne dobili vstopa.

Na koncu koridora, na južni strani, sta bila ob levi in desni nameščena dva vzdana bakrena kotla za se-

grevanje vode. V podstrešju nad tema kotloma pa je bil postavljen velik rezervoar za toplo vodo. Vodo so črpali iz Ljubljanice. Prvotno je to delo opravljal domači osel, pozneje pa kak delavec. Ko pa je Ljubljana dobila vodovod, ga je pustil njih lastnik Friderik Košir napeljati tudi v svoje toplice. S tem je bil glede higiene storjen velik korak naprej, kar je bila tudi živa potreba, saj je bila Ljubljanica, zlasti ob deževnem vremenu, vedno zelo kalna, nečista. Zbog tega pa so jo tedanji Ljubljančani nad vse hvalili kot zelo zdravilno vodo in so jo celo zahtevali še potem, ko je bil že vpeljan vodovod.

Preko zime so bile Marijine toplice od 1. oktobra vsakega leta dalje zaprte, a s 1. majem pa zopet odprte, kar je njih lastnik Friderik Košir občinstvu s posebnimi malimi letaki vedno tudi naznanjal. Ker je, kakor omenjeno, občinstvo izrecno zahtevalo rečno vodo, torej vodo iz Ljubljanice, je to v letakih tudi poudarjal: »Za kopanje v banjah rabil bodem izključno le rečno vodo; na razpolago so pa tudi najboljše žveplene in močvirne kopelji.« (Oboje so bile narejene enostavnim umetnim potom: za žveplene so nasuli v vodo, pripravljeno v banji za kopel, žvepleni prah, v močvirne pa zdrobljeno šoto.)

VOLBENK POLŽ,

LJUBLJANSKI VELIKI TRGOVEC, DENARSTVENIK IN ŽUPAN V ZAČETKU 16. STOL.

V L A D I S L A V F A B J A N Č I Č

(Nadaljevanje.)

Napis in grb nad vrati Polževe hiše

V. P. se je izvijal, z besedo pa ni hotel na dan. Dejal je le, da mu sestrina trditve o tolikem premoženju lahko prinese hudo pogubo pri davkih.

Fol. 86. Dus. Pojavi se nov reflektant na Polževe zaklade, namreč meščan *Lenart Grueber* kot zastopnik svoje žene *Magdalene*. *Magdalena Grueber* je hči rajnke *Ane*, žene pok. *Jurija Polža*, iz njenega prvega zakona. Če gospa *Ana Per* iztoži od svojega brata 10.000 ogr. gld. matrine zapuščine, se mora tudi njej priznati enak delež.

L. 1529. Torek, 26. jan., fol. 103.

Ana Per je bila lastnica hiše, vinograda in vrta v okolici *Gradca*. Vse to si je kupila z lastnim denarjem.

Četrtek, 28. jan., fol. 104.

Perovka trdi, da ji je oče

Jurij Polž zapustil za doto 1000 funtov vinarjev (t. j. 1000 dukatov). »Ko pa jo je brat proti njeni volji odpeljal iz *Ljubljane* v *Bistrico* (*Veystritz*) in jo proti njeni volji omožil z *Janezom Perom*,« je dal njenemu možu 600 funtov vinarjev, ta pa mu je podpisal obveznico za 700 funtov vinarjev. Sestavila sta ženitno pismo, o katerem ni ona od 17. do 19. (t. j. 1519.) leta ničesar vedela in ga je brat skrival celih 7 let. V ženitnem pismu je sicer stalo, da bo ona, *Ana*, za 1800 funtov vinarjev uživala *Perovo* imetje, toda šele po njegovi smrti. »*Toda Janez Per ima 10 živih otrok, med katerimi je tudi žena njenega brata V. Polža.*« Ti pa zahtevajo od svojega očeta, njenega moža, svoje deleže po materi v znesku 2000 gld., ki so baje bili last *Perove* prve žene, in pobijajo *Anino* (mačehino) ženitno pismo pred graškim mestnim sodiščem. Povrh ima *Per* celo vrsto upnikov, ki ga neprestano tožijo. Zato je njeno ženitno volilo v veliki nevarnosti. To je potrdil sam njen brat... 600 funtov vinarjev njene dote, ki jih je *Per* prejel od *V. Polža*, je vrnil temu nazaj kot doto za svojo hčer, ki je poročila *Polža*. Kam je šlo drugih 200 funtov? Ona ni dobila niti vinarja. Tako je izginila ženitnina, ki ji jo je bil določil pokojni oče.

Volbenk Polž: *Marsikomu*, ki je bil tedaj v *Ljubljani*, je znano, da se je o poroki z *Ano* dogovoril *Per* s pokojnim *Jurijem Polžem*, ko je ta še živel. Posredoval pa je nekdanji *ljubljski mestni pisar Jakob Paysrsdorffer iz Gradca*. Sestra je ubogala očetov ukaz.

Perovka: Odločno ugovarja, da bi bila prostovoljno vzela *Janeza Pera* za moža. »Njen brat ji je nastavil

bodalo na prsa in jo je prisilil k možitvi. Imel jo je priklenjeno na verigi.« Zapisnikar imenuje to trditve »storijo, ki jo zavoljo dolgovnosti izpušča iz zapisnika«.

Polž: Sestra trdi, »da ji je vpricho očeta nastavil golo bodalo na srce in jo primoral, da vzame *Pera* za moža...« Na vse večne čase ne bo nikdar mogla dokazati te težke obdolžitve, ki zadevajo njegovo čast, telo in imetje. Tega si nikdar ne bi drznil proti rodni sestri. To je izmišljeno. Ona je tista, ki bi ga rada spravila ob življenje (»vmb sein leib vnd leben«). Pridrži se, da jo za to kleveto pokliče na odgovornost. Sodišču predloži dogovor (»die obredt Zedl«), ki sta ga napravila njun oče in *Janez Per*. Dogovor se prečita in iz njega sledi, da je oče kot principal sklenil njeno možitve s *Perom*...

Gospa sama prizna, da so njeno doto prešteli v *Bistrici Baltazar* (*Walthasar*) in drugi. Zato se sme sklepati, da je bil z njenim znanjem in voljo izroččen denar njenemu možu. »Povrh tudi ni navada v deželi, če oče omoži hčer in ji določi doto, da bi jo dajal njej, marveč jo da ženinu, ki se mora zato zavezati in (doto) zavarovati, kakor je običaj. In celo, če bi *V. Polž* na očetov ukaz dal denar *Janezu Peru* proti izročitvi ženitne pogodbe in potrdila brez vednosti tožnice, ne bi bil ravnal nepravilno in ne bi prevzel nobene odgovornosti napram sestri. Tudi ni navada, da bi morala oče ali brat jamčiti za sestrično premoženje in ji ga vrniti, ako ga mož zapravi.«

Sodniki so bili drugačnega mnenja. Pismena potrdila (*Janeza Pera* in rajn. *Jurija Polža*) jim niso zadostovala, pa so izrekli v sodbi, »da bi se pač spodobilo« dobiti tudi njen pristanek. Zato je *Volbenk Polž* dolžan sestri nadoknaditi, če bi se kaj izgubilo od njene ženitnine, ter to doto zavarovati. — *Polž* je napovedal zoper sodbo priliz na vicedoma.

Vicedom je potrdil sodbo, ki jo je izrekel mestni svet. Nato je *Polž* apeliral na nižje-avstrijsko vlado. Ta ga je dokončno zavrnila. Pač pa je zmagal pri vicedomu za ostale tri tožbe (zastran dediščine po očetu in materi). *Perovkin* pravni zastopnik *Janez Castner* se je pritožil proti temu na kraljevo vlado (fol. 114. in 115., zapisnik od 14. maja 1529.) in dosegel, da se je *Perovki* dovolil dokaz resnice (fol. 127, zapisnik z dne 8. okt. 1529.).

L. 1530. Petek, 9. januarja, fol. 132.

Na *Polževo* zahtevo predloži namestnik *Perovkinega* pravnega zastopnika (*After Anwaldt*) *Janez Vierekh* seznam prič. Za priče, ki ne prebivajo v *Ljubljanskem* mestnem sodnem področju, se izdado pozivnice (*Compassbriefe*).

Dalje zahteva *P.*, da se določi dan, ko bo napravil s sestro nov obračun, kot je ukazala kraljevska deklaracija. *Ana* pa mora prinesiti s seboj vse pobotnice, pisma in druge spise o sporu.

S tem se zaključujejo poročila o procesu med *V. Polžem* in njegovo sestro v l. 1530. Mestni sejni zapisniki, v katerih se je gotovo še razpravljalo o za-

devi, manjkajo do leta 1537. V tem času je Volbenk Polž umrl, najbrž v drugi polovici l. 1536. (gl. str. 26). Na pozornici se poleg sestre Ane pojavijo še ostale sestre in njihovi možje ter Volbenkov sin Janez Krstnik Polž.

L. 1537. Poned., 14. maja, fol. 72. Pred mestni svet je prišel Janez Per iz Gradca z ženo Ano, sestro rajnkega Volbenka Polža. Ta dan naj bi se prijaviли vsi, ki imajo kake terjatve iz zapuščine rajnkega Polža. Ana »ima še svoje zahteve napram Polževemu premoženju zaradi očetove in materine dediščine«. Njen prokurator je med potjo v Ljubljano zbolel, drugega odvetnika pa ni mogla dobiti. Upata, da bo kdo drugi iz odvetniškega kroga (»aus dem Ring«) prevzel njuno zastopstvo. Če ne, pa naj se jima določi drug dan, da ne bosta prikrajšana... Ker se tudi sedaj »iz kroga« nihče ne oglasi in tudi ne izven njega, ki bi prevzel njuno stvar, je mestni svet predložil strankam, naj se pogode zlepa.

Tako je prišlo do kompromisa.

Poned., 28. maja, fol. 89. »Danes se je vršilo zopetno zasliševanje, pri katerem so bili navzoči gg. župan (Viljem Praunsperger), sodnik (Vid Kysl), svetniki Pizsholin (Pičolin), Hunger, Schwarz, Frankobiz (Frankovič), Severin (Hoff) in Tifarer... Po dolgi razpravi je častiti svet pripravil stranke do tega, da so prostovoljno z ročno zaobljubo in s prijemom za sodniško žezlo (mit handtgelobten treuen vnd agreyfung an gericht's stab) prepustile vse spore in zahtevke, ki jih imajo druga do druge, (v odločitev) častitemu svetu. Nato so gospa Ana Peer, za njo pa oba svaka, Janez Wasserman in Janez Dorn²³ ter oba varuha Janez Tischler²⁴ in Erazem Naglič, enako tudi Janez Peer... prijeli za sodniško žezlo.

Nato je č. svet odločil: Gospa Ana Peer naj odzame pooblastilo, ki ga je bila dala doktorju Juriju von kuenbergerju²⁵ in ga pošlje č. svetu. Varuhi pa naj gospe dajo in nalože zanjo 500 renskih goldinarjev in sicer 300 ren. gld. v kako imenje (guldt, posestvo) v smislu oporoke njenega brata rajn. Volbenka Polža, 100 ren. gld. naj se da za ženitnino njeni hčeri, 100 gld. pa ostane razpoložljivo gospe, ki (naj izjavi, da) v celoti sprejme oporoko svojega rajnkega očeta in se odreče vsem drugim zahtevam napram Polževim dedičem.

Tako se je zaključil desetletni zapuščinski spor med Volbenkom Polžem in njegovo sestro Ano.

Polžev zet Wasserman.

Volbenkov sin Janez Krstnik Polž.

L. 1537. Poned., 8. jan., fol. 3. Vicedom Volk pl. Lambert zu Schenberg razsodi v prizivni tožbi med Adamom Suchorjem z ene in Janezom Wassermanom, meščanom iz Beljaka, ter Erazmom Nagličem²⁶ kot jeroboma Janeza Krstnika (Zwan baptista) Polža, sinu rajn. Volbenka Polža. Predmet spora ni naznačen.

²³ Janez Dorn je bil mestni sodnik v letih 1542./43. 1543./44., ter 1545./46. in 1546./47., župan v letih 1548./49., 1550./51. in 1551./52.

²⁴ Sin Janeza Tischlerja, ki je bil sodnik l. 1524./25. in l. 1531./32., in brat Mihe Tischlerja, ki je bil sodnik v letih 1536./37. ter 1537./38.

²⁵ Glej »Kronika« VI, str. 13.!

²⁶ Ljubljanski mestni zunanji svetnik.

12. jan., fol. 18. Janez Wasserman se pravda z Zwan marijo Bonicellijem.

16. jan., fol. 21. Janez Wasserman toži ljublj. meščana Marxa Stettnerja za 600 dukatov po 5 %, za katere se je zadolžil pri njem skupaj s svojim družabnikom, rajn. Lenartom Grueberjem dne 14. marca 1534. l.

12. jan. 1537., fol. 16., in 14. maja, fol. 73. Wasserman je bil v prvič poročen z Marjeto, hčerko rajnkega ljubljanskega meščana Jurija Schererja. — Sedaj toži Schererjevo vdovo Dorotejo, vnovič poročeno z ljubljanskim meščanom Jakobom Kaysererjem, za 100 ren. gld. njegovih prvi ženi Marjeti obljubljenih, a neizplačanih dote. Zahteva denar ali pa vdovino hišo.

Petek, 1. junija, fol. 94. V glavni razpravi obdolži Kayserer Wassermana, da je po Schererjevi smrti izročila njegova vdova vse moževne spise in tudi pečat zetu Janezu Wassermanu, ki je vsa zanj nepovoljna pisma raztrgal ali pa pridržal zase, pustil pa le taka, ki vdovi niso mogli služiti proti njemu. Kar pa se dote tiče, pravi, da je Margareta dobila dobre dragulje, srebrne kupe, srebrne pasove in še drugo. Vse to je bila Schererčina dedna last po očetovi materi. Po smrti svoje žene Margarete je Wasserman zadržal zase vse te dragocenosti, ki so vredne več kot 100 renskih goldinarjev.

Poned., 3. sept., fol. 115. Janez Tischler in Erazem Naglič želita biti razrešena skrbništva Polževe zapuščine, ker nočeta sodelovati z Janezom Wassermanom.

J. Wasserman (po svojem zastopniku Suchorju) zahteva izločitev sodnika, župana in njunih sorodnikov (der selben freundschaft).

Župan (Kysl): W. je razvpit človek in ga po krivici žali ter mu jemlje čast. Doslej je že tolikokrat odkrito in pošteno pospeševal pravico (namreč Kysl).

Sodnik (Miha Tischler): Tudi njega W. krivično žali. Prisegel je sveto prisego, da bo delil pravico revnemu kot bogatemu. Tako misli, ako Bog hoče, tudi v bodoče delati in pri nikomer delati razlike.

Svèt sklene, da oba ostaneta in poleg drugih pomočeta pravici do veljave, s pridržkom, da pozneje za to (žalitev) prime Wassermana. Svoj sklep je utemeljil s tem, da se zadeva ne tiče župana in sodnika in tudi ne njunega imetja, marveč le zapuščine in varuštva po rajn. Volbenku Polžu.

W. se proti sklepu pritoži na vicedoma. Pritožbo svet dopusti. V nadaljnjih razpravah je bil Wasserman obdolžen raznih poneverb in prevar. Te so najboljše iznesene na petkovi seji dne 5. okt. 1537. l., ki se je je udeležil sam vicedom (fol. 123—129):

»Ker je Janez Wasserman brez vsakega vzroka obdolžil častitljivi svet sumljivega obnašanja napram njemu, so (mestni svetniki) sporočili gospodu vicedomu žigi²⁷, da so pripravljene trpeti, da jih več pride gledat in poslušat, kaj se razpravlja z Wassermanom. Nato je g. vicedom določil dva iz Kranja, dva iz Kamnika in dva z Vrhniko, ki so danes prišli in so zabeleženi, kot sledi: Predvsem je prišel gospod vicedom sam, ki je s seboj naprosil Janeza Peygershamerja, rim. kr. Vel. nakladničarja (»ein nemer der auffsleg«) na Kranjskem in vojnega računovodjo (»Zallmayster des kriegsvolchs«), iz Kranja sodnika Janeza Kreytzerja in Henrika Strobelspergerja, iz Kamnika An-

²⁷ Sigmund von der Dürr (Valvasor IX, s. 81).

dreja Petschacherja in Krištofa Sana, z *Vrhniške deželskega sodnika* Jurija Galliza in Adama Sršena (Serschann).

Praden se je razprava pričela, je izjavil župan: »Da je prišel gospod vicedom z drugimi gospodi in sosedi, prav radi dopuščamo, vendar (s pridržkom), da to ostane brez posega v svoboščine in privilegije slavnega mesta in brez škode zanje za v bodoče in tudi za sedaj.«

Wassermanovi grehi.

V imenu Janeza Tischlerja in Erazma Nagliča je izvajal njun odvetnik (procurator) Lovrenc Sengenschmid:

1. Wasserman je naprosil Nagliča, naj skrijé neke spise pok. V. Polža, tičóče se njegovega spora s sl. mestom, in o tem nikomur ne pravi. Naglič pa je to namero izdal Tischlerju, ki se pritoži proti temu, da bi ostala dva jeroba kaj delala brez njega. Kam so ti spisi izginili, Tischler ne ve.

2. Ko so šli varuhi v zadnjo sobano, da bi pregledali oblačila, je rekel W., da se morajo (prej) postelje postlati. V tem je prišla W.-ova žena, vzela nekaj iz postelje in s tistim odšla. O tem je bil obveščén župan Hans Weylhamer,²⁸ ki naj bi se prepričal, ali so spisi tu, da bi se le-ti tudi inventirali. Ko je župan prišel k njim, je vprašal Wassermano, kaj je vzela iz postelje. Ta pa je tajila, češ da ni ničesar odnesla. Potem je župan prigovarjal njeni hišni (»Irer diernen ainer Natterin«), naj pove, kaj sta odnesli z gospo iz izbe.²⁹ Ta pa je odgovorila, da je odnesla njena gospa nekaj v belem svežnju pod predpasnikom (»in Einem weyssen pindtelin vnder dem furthuch«), ne va pa, kaj je to bilo. Nato je Wassermanca priznala, da je nesla ven gospodovo »ain alte Pfaydten«.

3. Wasserman se je predrznil, da je *prodal zagrebškemu škofu štiri tovore* (Sam) *solitra* in mu dal pisati pismo, kjer je podpisal z imenom in priimkom tudi oba ostala jeroba, pa jima o vsem ni ničesar povedal. Soliter je prodal po 15 dukatov, v račun (sko knjigo) pa je vpisal samo 13 dukatov. Predlagajo v dokaz to zanimivo korespondenco:

Prvo pismo iz Ljubljane z dne 6. marca 1537. l. se začinja: »Jaz Janez Wasserman, meščan v Beljaku, jaz Janez Tischler in Erazem Naglič, oba meščana v Ljubljani, priznavamo, da smo danes prodali plemenitemu in častitemu gospodu *Jeronimu, kaplanu zagrebškega škofa*, štiri tovore solitra, ki tehtajo po ljubljanski mestni tehtnici z lesom vred, kot sledi partikularno, po 141, 152, 153, 145, 146, 149, 147, 154 funtov,³⁰ skupaj 1187 funtov, od tega odbito, kakor je to običajno, za vsak sodček (»lagl«) po 16 funtov; odbitek za les znaša torej skupaj 128 funtov. Odšteto od gornje vsote ostane čistega 1059 funtov. Od tega smo prodali v Ljubljani cent³¹ po 14 dukatov.

²⁸ Župan l. 1536./37. Po vsem tem je verjetno, da je V. Polž umrl v drugi polovici l. 1536.

²⁹ Čudno je, da se ves čas govori o »das hintere Gewelb« in »Gewelb«, kar pomenja obok ali prodajalno. Vendar gre tu za neko spalnico. Morda je ta bila zadaj v »oboku«.

³⁰ Vsak tovor je imel po 2 soda, kolikor je konj nesel, namreč po en sod z vsake strani.

³¹ Cent je imel pač 100 funtov.

Soliter mu bomo izročili v *Samoboru*, ne odgovarjamo pa za nezgode, nasilje, ogenj ali vodne valove (»wasserwellen«),³² vendar se priporočamo v varstvo in zaščito Našemu Gospodu in Izveličarju. Ta soliter stane v zlatih dukatih 148 in 20 krajcarjev. Od tega denarja je omenjeni gospod Jeronim plačal v gotovini 42 dukatov na račun — dukat računat po 80 krajcarjev, ostanek 106 dukatov in 20 kr. naj izroči meni, Janezu Wassermanu ali pa mojemu služabniku s tem, da Prečastitemu vestno dostavim od jutri v osmih dneh, to je do 14. marca, omenjene tovore solitra v Samobor in jih izročim omenjenemu gospodu Jeronimu proti (plačilu) ostanka 106 dukatov in 20 kr. Če bi Prečastiti moral čakati name ali jaz nanj, morava drug drugemu plačati njegove stroške. V dokazilo sem jaz, Janez Wasserman, opremil to priznalicó ali kupni list s svojim lastnim pečatom ter podpisal z lastno roko. Storjeno v Ljubljani 6. dan marca v 1537. letu.

Moj, Janeza Wassermana, meščana v Beljaku, lastni podpis in pečat.«

Drugo pismo zagrebškemu škofu je datirano iz Ljubljane 10. aprila 1537. Podpisani so »jerobi po rajn. V. Polžu«: Janez Wasserman, Janez Tischler in Erazem Naglič. V tem pismu ponuja W. še 3 tovore solitra, ki ga je prejel te dni, po 16 dukatov. Če ga škof namerava kupiti, kot je izrazil željo njegov kaplan, ko je v Ljubljani nedavno kupil prvo pošiljatev, in kot so škofovi služabniki pri prejemu te pošiljatve v Samoboru to prošnjo z vsem poudarkom ponovili, naj pošlje ponj v Ljubljano z denarjem. Polževi jerobi hočejo čakati 14 dni po odhodu pisma. Potem pa smejo soliter prodati drugam.

V Wassermanovi računski knjigi je bilo zapisano, da je bil prvi soliter prodan po 13 dukatov. Sojeroba sta zato obdolžila Wassermana »goljufije«, ki jo je prizadel svojemu varovancu in svaku, in da ju je brez vednosti del v kupno pismo in z njima kril svojo prevaro. Proti temu ravnanju se na vso moč pritožita, ker sta prepobozna in tudi ne bi hotela doživeti ure, ko bi s svojim varovancem ravnala tako nezvesto in goljufivo.«

Nato se prečita uradna izjava mestnega sodnika Mihaela Tischlerja, da sta mu 27. avg. 1537. predložila oba jeroba Wassermanova pisma zagrebškemu škofu (ki se še enkrat navajajo v celoti) in izjavila, da sta postala jeroba na ukaz mestnega sveta ter po želji rajn. V. Polža in *njegove žene Apolonije*, enako kakor J. Wasserman, meščan iz Beljaka, v mnenju, da bodo ravnali zvesto po prisegi in delali točne račune. Ker pa ju je W. v svojem pismu zagrebškemu škofu sam podpisal, se zavarujeta proti morebitnim drugim Wassermanovim ponaredbam in priznavata kot veljaven samo svoj lastnoročni podpis s pečatom.

4. *Četrta obtožba.* Ključ, ki odpira sobo, kjer je shranjena večina draguljev, Polževih spisov in dolžnih pisem, sta imela Tischler in Naglič vedno zapečaten. Naenkrat pa se je našel v izbi ključ, ki odpira isto sobo od znotraj. Kdo ga uporablja, jima ni znano. S to prijavo se zavarujeta proti primeru, da bi kaj zmanjkalo.

³² Vozili so torej po Savi.

(Konec prih.)

5. *Peta obtožba*. W. se je predrznil in je pod Polževim imenom in njegovim znamenjem (»vnder seinem des poschen Zaychen«) uvozil zase blago iz Trsta (Zwen sam waydgarn von triest). To blago je bilo zacarinjeno na vodni³³ mitnici in vpisano v carinsko knjigo kot Polževo poleg drugih dveh Polževih tovorov. Resničnost ovadbe je potrdil pred sodišče klicani mitničar. W. se je na vse načine izvijal. Bilo pa je jasno, da je z goljufijo hotel uveljaviti tudi zase znižano carinsko tarifo, kakršna je pritikal dediču pok. Polža kot ljubljanskega meščana, ne pa Wassermanu, ki je v Ljubljani bil »tujec«.

6. Končno izjavljata Jan. Tischler in Erazem Naglič, da nočeta na noben način še nadalje upravljati Polževga skrbništva poleg Wassermana, ki mu je beljaški meščan Mihael Sprachler javno razžalil čast (»an seiner Eern offentlich geschmecht«), za kar je sodišče naložilo Wassermanu »purgacijo«. W. pa se ni opral.³⁴ Zategadelj nočeta imeti z njim nobenega opravka več in prosita, da se razvežeta skrbništva.

Wasserman je na vse te težke obdolžitve odgovarjal že na seji 11. avgusta 1537. (fol. 110).

Tedaj je dejal, da mu je svak (»schwiger«) povedal, da leže njegovi spisi zoper mesto v neki postelji. Te naj uniči (po njegovi smrti). W. niti ni prav vedel, kje so. Kako more zdaj Naglič trditi, da mu je povedal, da so tu ali tam? — Glede *solitra* je dejal, da ga je prodal po 13 dukatov; 1 dukat pri centu pa so mu dali, da spravi soliter na lastne stroške v Samobor. Pri tej kupčiji sta bila zraven Blaž in Rayntaller kakor tudi Naglič. — O *ključu* ne ve ničesar. — Franc Reintaller je izpovedal: Ko sta z *Beatriko*, sestro *Wassermanove žene*³⁵ pospravljala sobico (stüblin), je Beatrix našla pod omaro (»vnder alinar«) ključ, ki je odpiral gospodovo izbo. Nato je mestni svet sklenil, da W. ne sme prej zapustiti Ljubljane, dokler ne poda točnih računov.

Na seji 5. oktobra — na kateri je bil navzoč vicedom ter delegati iz Kranja, Kamnika in z Vrhnike —

³³ Z Vrhnike se je blago dovažalo po Ljubljani.

³⁴ Ta zadeva je popisana na seji v petek, 6. aprila 1537., (fol. 64.): »Janez Wasserman želi, da Miha Sprachler iz Beljaka javno poda svojo obdolžitev proti njemu.« M. Sprachler pravi, da ga ni drugače »zbedel«, kot je zapisano v sodni knjigi v Beljaku. Pri tem pa ostane. W. ga poziva, naj na glas pove, kar ve o njem. Tudi sodnik ga poziva, naj ponovi tisto, kar je danes že enkrat izjavil pred mestnim svetom. Nato je rekel Sprachler, da je Jurij Dobriacher žalil Wassermanovo čast, kot je zapisano v beljaški sodni knjigi. Tam se lahko poizve (o stvari). Tudi na ponovno W.-ovo zahtevo se je Sprachler skliceval samo na beljaško sodno knjigo. Nato se sklene, da mora Wasserman v treh mesecih prinesiti od sodišča v Beljaku verodostojno svedočbo, da je nekriv take obdolžitve. Če to stori ali ne, se bo dalje ukrenilo, kar je pravica. — 9. aprila sta Wasserman in Sprachler zahtevala in prejela vsak svojo sodno listino o tem sklepu.

³⁵ Beatrix, hči V. Polža, se je poročila z Janezom Dornom, ki je bil pozneje večkrat ljubljanski sodnik in župan.

je na vse obtožbe izjavil Wassermanov prokurator Suhor, naj vložijo sojerobi sodno tožbo proti Wassermanu. Tedaj bo odgovarjal, prej pa ne. Sodišče pa je sklenilo: Wasserman mora sedaj odgovarjati, sicer se mu jerobstvo odvzame in izroči Janezu Dornu. To se je tudi zgodilo.

W. je prijavil novo pritožbo na vicedoma. »Ker pa je gospod vicedom osebno navzoč, je sporočil Wassermanu: Ker je razpravo sam slišal z drugimi povabljenici, mu ne pristoji več, da bi o tem dalje sklepal, marveč naj se W. obrne na vlado.«

Petek, 26. okt. 1537., fol. 130. Navodila mestnega sveta Polževim skrbnikom Tischlerju, Nagliču in Dornu:

1. Naj Naglič in Dorn o vsem blagu, ki ga razpošiljata, tudi o vseh prejemkih in izdatkih, vodita pravičen račun.

2. Naj vsi trije obračunajo z vsemi služabniki in zastopniki (»diener vnd factorn«) in vzamejo njihove račune, posebej tudi, da Dorn napravi pravilno in točno račun za pol leta, ko je za življenja svojega gospodarja in tasta *kupčeval v (slovenski) marki* (»in der Margkh«), naj prodajajo blago, izterjajo dolgove, izvedejo obe oporoki, Polževo in njegove žene ter nato denar v smislu testamenta *izposojajo na obresti* in ga (varno) nalagajo, sploh da drug brez drugega ničesar ne store.

3. *Svojega varovanca Janeza Krstnika* (Zwan Baptista!) naj pošljejo v *Videm* (geen der Weyden) ali na kak drugi kraj, kjer se jim zdi najbolje, da se nauči *laškega jezika, vzgoje in časti* (»damit er die wellisch sprach, Auch Zucht vnd Eer lern«).

4. Naj obračunajo z učiteljem in z drugimi (»denn vnkhosten Mit dem schuellmayster vnd anddern ab Zwlegen«), naj preskrbe Reintallerja. Sploh naj z vso marljivostjo skrbe za korist svojega varovanca pri dolžnosti, ki jih veže.«

Ta svoj jerobski red so varuhi dobili na zahtevo opremljen s sodnijskim pečatom (17. dec. 1537.).

Wassermanu grozi ječa in mučilnica.

Fol. 137, 27. okt. 1537.: »Ta dan naznani sodnik svetu, da je zalotil Janeza Wassermana, kako je škofjeločanu Štefanu Prelublarju prodal vedrce olja in zabojev smokev (»ein lagl oll, ein paln veigen«), pri tem pa mu dal za šest funtov premalo, nakar je za goljufivo razglasil mestno tehtnico. Tudi je, preziraje prepoved mestnega sodnika, odjezdil (iz Ljubljane).

Tedaj so ponovno prosili zanj gospod dekan, njegova žena, doktor Jurij Čavle, Aleks Laserin, Zwan Baptista in Janez Dorn, da se mu izkaže usmiljenje in se mu sodi po meščanskem ne po malefičnem pravu (»Burgerlichs vnd nitt peindlichs Rechtens«). W. rad sprejme, katero koli meščansko kazen mu č. svet prisodi. S tem se podvrže kazni na milost in nemilost. Obljubil je to »mit handt gelobten trewen«.

Na seji je bilo poleg župana in sodnika navzočih 9 notranjih in 15 zunanjih svetnikov. Sklenili so, da vzame sodnik s seboj sedem »zaprisežencev iz sveta« in da zaslišijo Wassermana, ali prizna ponaredbo... W. ni hotel priznati, da je tehtal z napačno tehtnico, marveč (je trdil, da) je tehtal s *Polževo tehtnico* in je dal, kolikor je ta kazala. Ker se je olje prevažalo sem ter tja, je pač mogoče, da ga je kaj prešlo. Ko so tehtnici (njegovo in mestno) preizkušali, se je pokazala razlika. Tedaj je rekel, da nobena tehtnica ni pravilna. Kar se tiče prepovedi, je priznal, da mu je to sodnik zabranil, on pa mu je rekel, da mu sodnik nima ničesar prepovedovati; če mu kaj ni prav, se pritoži na č. svet. V zapisniku sledi nato prazna cela stran. Šest dni pozneje je zopet govor o stvari:

Petek, 2. nov. 1537., fol. 132. Navzoči: župan, sodnik, 8 notranjih in 6 zunanjih svetnikov. — »K Wassermanu se zopet pošljejo Stettnar, Gebhartt, Prewalder, Riegar, Clement Kernar, Schortz,³⁶ Reringer. Pred temi je W. priznal, da mu je tehtanje izven mestne tehtnice prepovedano, da je Štefanu Prelubarju iz Loke stehal z lastno roko, in tudi, da je prekršil sodnikovo prepoved (da ne sme oditi iz mesta).

Isti dan so zopet prišli pred svet gospod Arnold, dekan, gospod Pawlls Wiener,³⁷ Aleks Lasarin s sorodstvom (»mit Iren freundschaft«) in so prosili za Wassermana, da ga ne sodijo po kriminalnem, marveč po meščanskem pravu. Nato so prednji (zopet imenoma naštet) ter doktor Jurij Čavle, *Zwan Baptist Polž*, Hans Dorn, dva Awerja in Anton Kasell s svojim služabnikom kakor tudi gori popisani mestni svetniki šli pred ječo, pred katero je W. svoje gori navedeno dejanje brez vsakega ugovarjanja priznal in zopet za milost prosil.

Petek, 9. nov. 1537., fol. 135. Janez Wasserman po dr. Juriju Čavlu (*Jerg Zabule!*), njegov *svak* Aleks Laserin in Poschinger so izrekli č. svetu vneto zahvalo (»fleyssigen danckh«), da se bo proti njemu postopalo po meščansko, in za izkazano mu milost.

V naslednji ohranjeni sodni knjigi (iz l. 1541.) se poroča o že *umrlem* J. Wassermanu:

Petek, 7. jan. 1541. V. Polževi jerobi poročajo, da je beljaški mestni svet razpisal razpravo glede zapuščine rajn. J. Wassermana za 10. febr., ko naj vse prizadete stranke pridejo v Beljak. Ker pa se je bil W. zavezal, da bo o Polževem skrbništvu odgovarjal v Ljubljani, naj se Wass.-ovi dediči zastran teh jerobskih računov za čez 6 tednov povabijo v Ljubljano. Določi se za to 18. februar.

Drugi Polžev zet v Beljaku Viljem Moser.

29. aprila 1541., fol. 60. Wilhalm Mosser iz Beljaka toži v imenu dedičev po pok. Wassermanu ljubljanskega meščana Marxa Stettnerja za neki dolg. Isti želi, da se inventira Wassermanova prodajalna (»gewelb«) (v Ljubljani), kjer leži njegovo blago...«

Ponedeljek, 23. maja 1541., fol. 72.: »Wilhalm Mosser (po odvetniku Valent. Stotzingerju) naznanja:

³⁶ Ta priimek se je, kot že omenjeno, prvotno pisal Soretz, torej slov. Zorec.

³⁷ »L. 1547. je ljubljanski kanonik Pavel Wiener prešel v luteransko vero, za kar ga je škof Urban Textor zatožil pri deželnem knezu in je W. bil pregnan iz dežele.« (Klun, Archiv II, 39.)

Rajniki *Volbenk Polž* je bil volil *svoji hčeri*, sedaj njegovi (Moserjevi) ženi, 1000 renskih gold. kot ženitno doto. Ta denar mora varno naložiti v kako posestvo in blago, da bi doto po njeni smrti, če ostane brez otrok (»leibs erben«), dobili nazaj njeni najbližji dediči. Iskal je v tej deželi kako primerno nepremičnino, pa je ni našel, zato bi želel naložiti denar na *Koroškem*. O tem se je pogajal z jerobi, ti pa so ga napotili na svet. Zatorej prosi svet, naj ukaže jerobom, da mu izroče teh 1000 gld. *Sklep*: Poteguje naj se za posestvo v tej deželi. Tedaj mu bodo jerobi plačali 1000 gld.«

Isti Mosser poroča, da je od J. Wassermana odkupil vse njegove terjatve, o kateri zadevi je že odločil v zadnji inštanci kraljevi odlok.

Volbenkov sin Janez Krstnik Polž.

L. 1544. Petek, 18. jan., fol. 4. Jan. Krst. Polž toži Janeza Weilhaimerja za 200 kron po zadolžnici.

Petek, 21. marca, fol. 29. J. K. Polž toži Zweillerjeve jerobe kot poroke za neko Lufftovo zadolžnico.

Petek, 31. okt., fol. 57. J. K. Polž toži Klemena Pegkha za neki dolg in zahteva (fol. 67.) zasego njegove hiše. Nadalje toži Sebastiana de Berm (?) z Reke za 50 dukatov dolga z obrestmi za 5 let.

L. 1545. Petek, 23. okt., fol. 184. Na Polževo prošnjo se sklene naročiti Stettnerjevim in Weilhaimerjevim dedičem in jerobom, da položijo dolžni ostanek in da se Polž izplača.

L. 1547. Jan. Krst. Polž je od sv. Jakoba l. 1547. dalje zunanji svetnik.

Petek, 28. jan., fol. 4. *Vid Kisel*, bivši večkratni in znameniti ljubljanski župan, je bil *tast* (Schwacher) Jan. Krst. Polžu. (Več o tem pri Kislovem življenjepisu.)

Petek, 5. avg. fol. 27. »Janez Khisl in njegov svak (sein Schwoger) Polž: (več pri Kistu).

Petek, 18. febr., fol. 138. J. K. Polž javlja, da se je poravnal s svojo sestro in Viljemom Moserjem (iz Beljaka) zastran jerobskih računov rajn. svojega svaka (schweger) Janeza Wassermana in njegove žene *Marte*, svoje, t. j. omenjenega Polža *sestre*.

L. 1548. J. K. Polž je v prvi polovici l. 1548. zunanji svetnik (fol. 4.), na dan sv. Jakoba, 25. julija 1548., pa je izvoljen za *notranjega svetnika* (fol. 53., zap. 1548/49).

Petek, 18. maja, fol. 102. J. K. Polž in Toman Roringer sta določena za prejemalca davčnih zaostankov na Vélikem trgu (»am Plaz«). Stanovala sta torej v območju Vélikega trga.

9. marca 1548., fol. 9., in petek, 16. marca 1548., fol. 13. (zap. l. 1548./49.) itd. J. K. Polž toži »krepostno gospo Skolastiko, rajnekega Antona Khuechla zapuščeno vdovo« (in dediče) kot lastnico Khuechlovega imetja, da proti vsakemu pravnemu naslovu drži v lasti pristavo (»einen Mairhof«) z dvema vrtovoma v mestnem pomirju pred Špitalskimi vrati med vrtovoma dedičev po rajnkem W. Riegerju in torbarja (»peitler«) Janeza Henigsteinerja... To pristavo in oba vrta je kupil rajn. (Polžev) oče od rajn. Lenarta Grueberja. Ker gospa Školastika noče zlepa popustiti, jo je primoran tožiti.«

J. K. Polž zapleten v tožbo za žaljenje časti z Jurijem *Tiffrejem*, poznejšim županom (več pri le-tem.)

Četrtek, 24. maja, fol. 103. Gospa Mascon z Mospacherjem in Polžem toži Pristawa: Francisco Moscann

je letos prevzel *zalaganje Trsta z mesom*, ki ga je nato oddal (v najem) Pristavu. Ta pa sedaj, ko se čuti pomanjkanje volov in mesa, trdi, da ne more več zmagovati prevzete naloge. — Po daljši razpravi so se stranke sporazumele, da bo Pristav vršil nabavke kot doslej, dokler se ne vrne (odsotni) Moscan.

Petek, 8. junija, fol. 112. J. K. Polž se po razpravi pobota z Gričarjem (Gritscher) iz Novega mesta, kateremu je prodal doslej že več tovorov olja, enega tovara pa ne more izterjati od njega. Gričar je trdil, da to olje ni bilo »dobro trgovsko blago«, marveč »schmeghandt« in »stargkh«.

L. 1549. J. K. Polž je v prvi polovici leta notranji svetnik.

Petek, 15. marca, fol. 130. J. K. Polž kupi od Matije Riegerja pristavo (Mairhof) pred špitalskim mostom sredi svojih vrtov.

Petek, 19. julija, fol. 177.—178. J. K. Polž in njegova sestra Marta, žena beljaškega meščana Viljema Mosserja,³⁸ vlagata štiri tožbe proti svojemu svaku gospodu Janezu Dornu,³⁹ 1. za vsak svoj delež ženitne dote umrle rodne sestre Beatrike, Dornove žene, ki je umrla brez otrok, ker pripade po mestnem običaju v takem primeru njeno premoženje tja nazaj, od koder je prišlo. Ta dofa znaša 500 dukatov (po 80 krajc.).

2. Preko tega še za 250 dukatov, ki jih je Dorn prejel namesto svoje žene Beatrike (Beatrix) in v njenem imenu.

3. Za 225 dukatov (po 80 kr.), ki jih je tožilčeva (Polževa) mati Apolonija v oporoki zapustila Beatrici in jih je v njenem imenu prejel Dorn, in 4. za vse Beatrikine dragulje, zlate in srebrne prstane, »guldene feutter Rogkh«, ženski nakit, srebrne kupe in drugo, kar ima Dorn.

17. junija, fol. 160. Zastran Polževega surovega vedenja proti mestnemu pisarju, katero je zagrešil preteklo soboto o polnoči v hiši gospoda sodnika, se ukaže obema strankama pri globi 100 ren. glđ., da ne smeta do končne ureditve zadeve ničesar »v zlu podvzeti« drug proti drugemu, niti z besedami niti z dejanji. (Več pri županu Tiffrrerju.)

L. 1551. V poslovnem letu 1550./51. ni Jan. Krstnik Polž član mestnega sveta (vsaj na prezenčnih listah ga ni). O sv. Jakobu l. 1551. pa je izvoljen za notranjega svetnika (fol. 75.), o sv. Jakobu l. 1552. pa ponovno izpade iz mestnega zastopstva (fol. 161.).

Torek, 3. febr. 1551., fol. 19. Pri ediktne dnevu po Juriju Pristovu se omenja neki Matija Polž (Mathes Posch) kot zastopnik (diener) Ludvika Alta iz Salzburga, ki prijavlja v imenu svojega gospodarja tri zadolžnice v znesku 1361 ren. glđ. 29 kr., ki jih terjaja iz Pristauove zapuščine.

Fol. 71., 72. in 83. Polžev spor s svakom Dornom, ted. županom, in pravda z Jurijem Tiffrrerjem za žalitve, ki jih je Polž izrekel v Stični in v hiši ljublj. sodnika. (Več v življenjepisih župana Dorna in župana Tiffrrerja.)

L. 1552. Petek, 5. febr., fol. 112. Polž zahteva, da mora njegov svak, župan Dorn v osmih dneh položiti jerobske račune. Mestnemu svetu je očitno, da Polž Dorna šikanira.

Ljubljana, V. Polževa, sedaj Breznikova hiša v Ribji ulici 6. Tu je nekoč stanoval Primož Trubar.

Petek, 11. marca, fol. 126. Polž se na vse načine brani prevzema jerobstva po pok. Mihi Reicherju. Vda se šele, ko mu mestni svet zagrozi z globo 100 kron. (Več pri Reicherju.)

Fol. 132. Med Polževim in komendskim svetom pri št. Janžu je stala Reicherjeva pristava z vrtom.

Petek, 6. maja, fol. 144. Notranji svetnik Polž toži odsotnega tržaškega meščana Janeza Borthosa. Dalje prijavlja svoje zahteve napram zapuščini pok. Jeronima Schwarzza in citira pred sodišče Schwarzova jeroba, tržaškega meščana Bernardina Schwerdalota in radovljiškega meščana Valentina Khuechla.

Petek, 27. maja, fol. 152. Pri ediktu za Miho Reicherjem zastopa J. K. Polž vicedoma za terjatev 29 glđ. 5 kr. »kameralnega imetja«.

Petek, 12. avg., fol. 165. Na Polževo zahtevo se sklene pozvati po tržaškem sodišču Janeza Barthosa, ki se doslej ni odzval nobenemu vabilu, da bi prišel v Ljubljano urediti račun, ki ga ima s Polžem. — P. se pobota s pravnim zastopnikom Schwarzovih dedičev Sengenschmidom.

Ponedeljek, 10. okt., fol. 186. Polž na ediktne dnevu za rajnkim županom Janezom Dornom, svojim svakom. (Več pri Dornu.)

L. 1568.—1575. Ta leta ni nobenega Polža več v občinskem svetu. Janez Krstnik Polž je bil že mrtev.

³⁸ Marta Polž je bila najprej poročena z J. Wassermanom.

³⁹ Tedanji ljubljanski župan.

V zadevi Reicherjeve jerobščine se omenja kot »rajnki (sallig) J. K. Polž« (fol. 24., petek, 23. jan. 1568.). Kdaj je umrl, se iz razpoložljivih virov ne more dognati. Najbrž pa okoli leta 1560.

Pek Lenart Polž.

V sodnih zapisnikih se poslej omenjajo še trije Polži. Eden med njimi je *pek Lenart Polž* (Liennhart Posch). O njem imamo te-le podatke:

Petek, 26. nov. 1568., fol. 150. »Sklene se prijeti, kot se spodobi, peka Lenarta Polža, ki je prešuštvoval («Eheprochen begangen») s svojo dekleo.«

Petek, 28. jan. 1569., fol. 167. »Peku Lenartu Polžu se ukaže, da ne sme imeti nobene skupnosti z drugimi peki in tudi ne svoje klopi za kruh med njimi, temveč *zraven žensk*.«

L. 1570. Ponedeljek, 6. nov., fol. 165. »Leonhart Posch Pekh« nastopi kot priča v sporu med meščanom L. Stegmanom in Roringerm. Stegman se je namreč izrazil o enem izmed meščanov Scheittov, ki sta bila zaprta na starotrškem stolpu in ki ju je bil na dan Simona Jude obiskal v zaporu Roringer, da je tat, ki je njegovemu sorodniku ukrad poldrug tovor kož. Roringer, pri katerem so pili v uti, se je zavzel za Scheitta in udaril Stegmana. Ta pa je potegnil izpod plašča bodalo. Le s težavo so ju ločili.

Jernej in Janez Polž.

Dočim se o peku Lenartu Polžu ne da prav nič reči, ali je bil kaj v sorodu z ljubljanskimi veletrgovci Polži, je zelo verjetno, da sta bila Jernej in Janez Polž, ki ju tudi omenjajo sodni zapisniki, brata, sinova Janeza Krstnika Polža. Podatki so file:

Petek, 9. jan. 1568., fol. 19. Prečita se odlok vice-doma Jurija Hofferja zu Hoflein vnd Hasperg, s katerim se potrjuje sodba mestnega sodišča v sporu med Jernejem Polžem in Jernejem Heupergerjem. Predmed pravde se ne omenja.

Petek, 6. marca 1568. Marchs Stettner kot pooblaščenec Jerneja Polža »otvori« hišo pri št. Janžu, stoječo med hišama Florijana Lampiča (Lampidtsch) in Luke Warlla, mizarju Abrahamu Rosslu.

Petek, 26. maja 1570., fol. 63. Deželni knez kot končna inštanca je potrdil mestno sodbo v pravdi med Jernejem Polžem in Jernejem Heinpergerjem. Zmagal je Polž. Izkazal pa se je širokogrudnega in je na pri-

jateljsko posredovanje odpustil Heinpergerju stroške in celo 8 gld. zaseženega denarja.

Ponedeljek, 5. marca 1571., fol. 52. Na ediktini razpravi za Dionizijem Staudacherjem terja »gospod Polž« namesto gospoda Khysla, kot pooblaščenec Baltazarja Rempfa, 70 gld.

9. marca 1571., fol. 62. Miha Verbez in žena »Maretl« »odpreta« (ni povedano komu?) svojo hišo v *Špitalski ulici med hišama Polževih dedičev* in Khuntnerice.

Petek, 23. marca 1571., fol. 78. Jernej Polž »odpre« namesto gospoda Khisla hišo na Velikem trgu Sebastijanu Raintischu v smislu pismenega pooblastila. — To hišo je bil Kisl kupil od Petra Reicherja (glej pri poslednjem).

Dalje je gospod Polž namesto gospoda Khisla otvoril nadstropje (den Stockh) zadaj pri obzidju (hinten beim Zwinger) Martinu Bergantu (Wregandt), Bergant pa mora podpisati revers, da bo plačeval primeren prispevek za mestne izdatke (Reuers dem mitleidens halben).

L. 1575. Torek, 5. marca, fol. 75. Ker se Jernej Polž ni odzval pozivu gospoda mestnega sodnika, da se zagovarja zastran pregreška proti Florijanu Creinizu, se mu pošlje ponoven poziv za čez 14 dni.

Petek, 15. apr., fol. 82. »Zastran gospoda Polža naj se v Kranjčevi zadevi piše na dvor.«

Petek, 27. maja, fol. 99. »Na prošnjo Florijana Khreiniza se sklene: Ker se Jernej Polž ne zmeni za noben ukaz in poziv č. sveta, se naslovi zaradi njegovega prestopka (frauel) in nasilja proti Kranjcu pritožba Nj. knežji svetlosti. To naj Kranjec odpravi na svoje stroške.«

Na dan sv. Ane, 26. jul., fol. 139. »Danes so (moji) gospodje sklenili pisati knežji svetlosti in se pritožiti zaradi Polževe nesposobnosti (vnfueg), da naj se pokliče pred svojo *prvo inštanco* (ali je postal plemič?!). Pisar dostavlja pripombo »War gannz beschwarlich«.

Petek, 9. sept., fol. 171. Na prošnjo *Janeza Boša* («Hannsen Boschen») za odpis odmerjenega davka se sklene: Gospod prosilec naj se opomni, da »so vsa tam omenjena zemljišča v času, ko se je zanja predpisal davek, bila v lasti gospoda prosilca in *njegovega brata*. Zato se prošnja ne more uslišati in se davek mora plačati.«

Poslej se v mestnih zapisnikih izgubi vsaka sled za Polži, oz. Poschi ali Boschi.

MESTNE PRAVICE PTUJA IZ L. 1376.

FRANJO VESELKO

Tam, kjer tonejo temni grebeni Alp v zeleno pannonsko nižavje, si v valovih Drave ogleduje svoje postarano obličje Ptuj. Za rumenim morjem žitnih poljan kipi v modro obzorje kot mogočno ozadje ptujski grad, strmi iz temne davnine mestni stolp, prastara straža Slovenskih gorc proti Ogrom. Mesto životari zasanjano v spomine svojih tesnih ulic, samostanov brez menihov in starih hiš, ki kažejo na portalih letnice 1578, 1618 ... Ko je divjala tridesetletna

vojna, so te hiše zgradili ptujski patriciji, v sreči rodovitne okolice, ki jih je redila.

Takrat je že minevalo tisoč let, odkar so si naši pradedje po bližnjih Halozah in Slovenskih goricah zasadili svoje prve trte in po polju preko razvalin rimskega Petovija zarezali prve brazde v našo zemljo. Z brazdami tudi pravice do nove domovine! Za njo so se borili z Madžari in komaj so se ti umaknili na vzhod, že so prihajali z zapada v deželo Nemci. Te